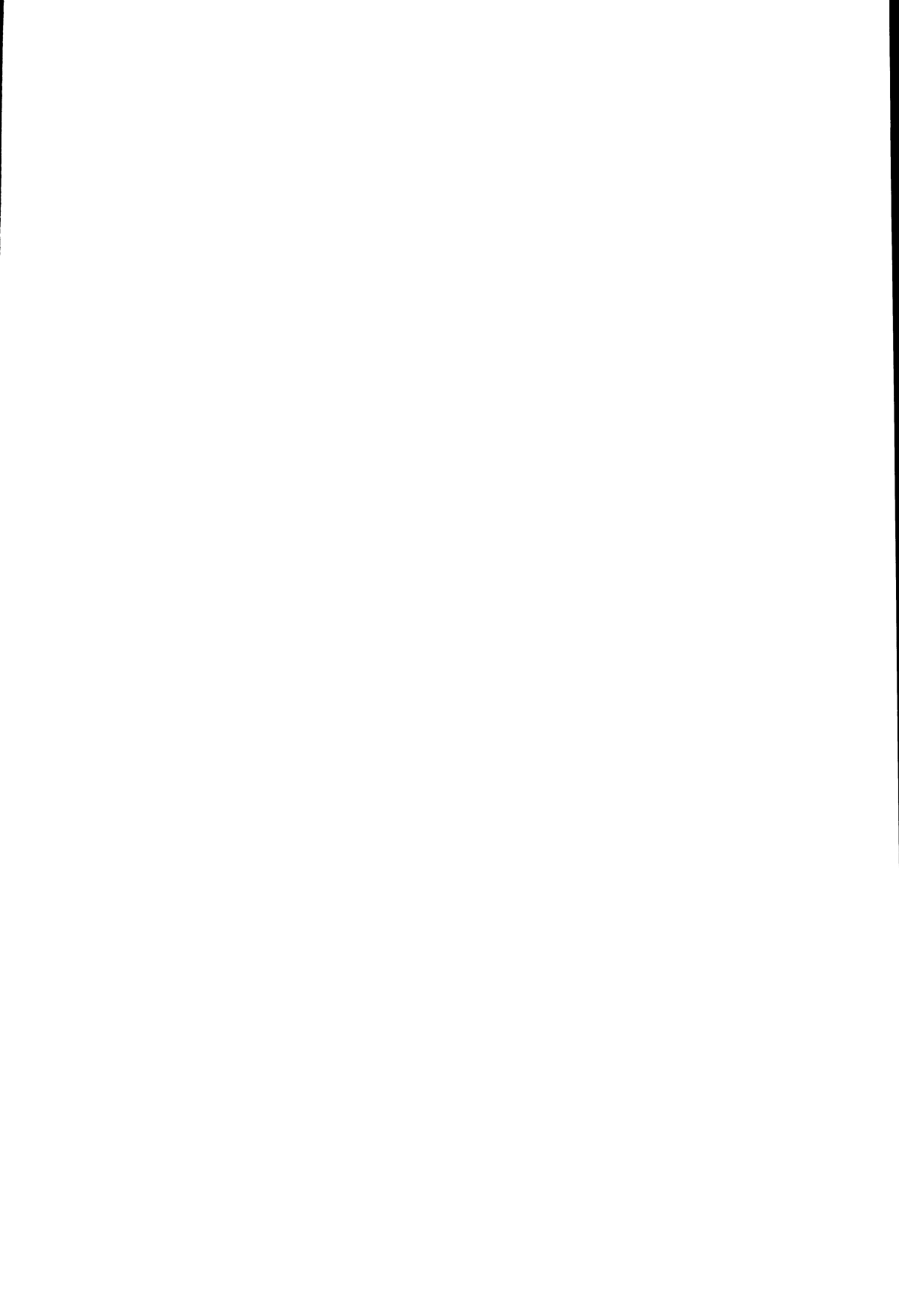


אמיתך וחסדך אל תרחק'  
קרובת י"ח ספק קילירית לפורים

יוצא לאור על-ידי ערן הכהן



## מבוא

קרובת הי"ח לפורים 'אמיתך וחסדך אל תרחק' (דוידסון א. 6089), המיוחסת לר' אלעזר בירבי קיליר, שכיחה עד מאוד בין כתבי היד של הגניזה.<sup>1</sup> עיון במקורות שבהם היא מועתקת מעלה כי בידינו לפחות שלושים ושמונה העתקות שונות של הקרובה. אין ספק כי שרידים נוספים מהעתקותיה עדיין חבויים בגניזה. הקרובה עשויה י"ח חטיבות, כל אחת כנגד אחת מברכות העמידה. כל חטיבה בנויה משתי מחרוזות הקשורות זו לזו בשרשור: האחת ראשית – בת שישה טורים, והאחרת משנית, בת ארבעה טורים. שתי המחרוזות נחתמות בסיומת מקראית. הסיומת המקראית של המחרוזת הראשית פותחת כמעט תמיד בגשר של מילה אחת או שתיים שאינן מן המקרא, בעוד זו של המחרוזת המשנית תופסת כמעט תמיד את מלוא היקפו של הטור.<sup>2</sup> הסיומת של המחרוזת המשנית כוללת, כנדרש, לשון מעין חתימת הברכה. עם זאת, בשתי חטיבות מצויה לשון מעין החתימה רק בטור שלפני הסיומת, ונעדרת מן הסיומות עצמן.<sup>3</sup>

\* מאמר זה הנו חלק מעבודת גמר שנכתבה בהדרכתה של מורתי פרופ' ש' אליצור. תודתי לה על הנחייתה המסורה. שלמי תודה לפרופ' ע' פליישר ולשאר החוקרים העמלים על קטלוג כתבי הגניזה במפעל לחקר השירה והפיוט על עזרתם הרבה באיתור מקורות הקרובה בכתבי היד השונים. חן חן לעובדי המכון לתצלומי כתבי יד עבריים על עזרתם האדיבה והמתמדת. ברכת הודאה לדר' ש' גליק, מנהלה של ספריית מכון שוקן, על תשומת לבו הנדיבה שאפשרה לי לעיין בקפידה בכ"י שוקן 22. תודתי אמורה גם לכלל הספריות שבאצרותיהן השתמשתי על הרשות לפרסם את הקרובה הנדפסת במאמר זה.

1 תיאור קרובת הי"ח המוצג בזה הנו על פי ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים 1975, עמ' 199-203. על קרובת הי"ח המורחבת ראה שם, עמ' 70-73. על קרובת הי"ח המקלהתית ראה שם, עמ' 200. קרובות הי"ח לפורים קולטות פיוטי הרחבה עצמאיים בחטיבתן השתים עשרה (ברכת 'מכניע זדים'), אך כתבי היד שנתגלו בגניזה מציגים גם קטעי הרחבה המשתלבים בברכת ההודאה. אפשר שקטעים אלה מקבילים לפסקת 'מעין המאורע' הנאמרת בברכה זו (ראה ע' פליישר, שם, עמ' 202-203). ברבים מכתבי היד של הגניזה נקלטים פיוטי ההרחבה גם בשאר חטיבות הקרובה שאחר החטיבה השתים עשרה (ראה: ש' אליצור, 'ויאהב אומן' – קרובה קלירית לפורים בעיצוב מורחב, תרביץ, סד [תשנ"ה], עמ' 500, הערה 5).

2 יוצאות מן הכלל הנה רק הסיומות המקראיות של מחרוזות המשנה השנייה והשביעית.  
3 כך בחטיבה הרביעית, הנחתמת בפסוק 'כמים לים מכסים' (יש' יא, ט), ורק בטור שלפני כן מופיעה לשון מעין החתימה – 'וילמדו דעת חוסיים'. אמנם במקרה זה באה בראשית פסוק הסיומת לשון מעין החתימה – 'ומלאה הארץ דעה את ה', ואפשר שאליה רמז הפייטן. תמוה יותר המצב בחטיבה יא (השבת המשפט), הנחתמת בפסוק 'ויאמר כי יד על

טורי המחרוזות הראשיות פותחים כולם באות מאקרוסטיכון אלפביתי ישר.<sup>4</sup> המחרוזות האחרונה משלימה את האקרוסטיכון באורח מנייריסטי: חמשת טוריה הראשונים פותחים באותיות הנדרשות להשלמת האקרוסטיכון (צ-ת), כשכל אחת מהן חוזרת בראש כל המילים שבטור. האליטרציה יוצרת מארג צפוף של מילים הפותחות בצליל שווה, שפשרן אינו נהיר בעיון ראשון. טורה השישי של המחרוזת מביא גם את החתימה 'אלעזר', והמחרוזת המשנית מוסיפה: 'חזק'.  
 בכל העתקותיה של הקרובה בכתבי היד שהגיעו לידינו מן הגניזה ובמחזוריים האירופיים משולבים בה פיוטי הרחבה החל מן המחרוזת הי"ב. המקורות נבדלים זה מזה באופן משמעותי, הן באשר לקטעי ההרחבה והן באשר למיקומם בקרובה.<sup>5</sup> החריזה בקרובה צנועה למדיי, ולרוב איננה תואמת לכללי החרו המופסק המאפיין את הפייטנות הקלאסית בתפארתה.<sup>6</sup> רק בחטיבות בודדות שיתף הפייטן בחרו שניים מעיצורי השורש בכל הטורים של המחרוזת הראשית.<sup>7</sup> המגמה ניכרת גם במחרוזות אחרות, אבל רק בטורים בודדים.<sup>8</sup> בחלק ניכר ממחרוזות הקרובה חרו הפייטן רק בהברה האחרונה של הטור,<sup>9</sup> לעתים בהברה שהיא סיומת דקדוקית גרידא. לעתים הסתפק בחרו של תנועה ועיצור, ופלא הוא שכך מצאנוהו נוהג גם במחרוזת הפתיחה של הקרובה.<sup>10</sup> בעל הקרובה אימץ גם את ההיתרים המקובלים בדרכי החריזה של הפייטנות הקלאסית: הוא חרו באמצעות מילה זהה בסופי הטורים,<sup>11</sup> הוא חרו ו"ו כבי"ת,<sup>12</sup> השתמש בחריזה בכל עיצורי השורש<sup>13</sup> ופרש את החריזה על פני שתי תיבות.<sup>14</sup>

- כס יה' (שמ' יז, טז). לשון מעין החתימה באה כאן בטור שלפני כן בפסוק אחר: 'לעשות בהם משפט כתוב הללויה' (תה' קמט, ט). התופעה איננה רווחת בפייטנות הקדומה.
- 4 נראה כי בידי מעתיק כ"י אדלר 2858.39 (כ"י ז) הייתה גרסה שבה גם טורי המחרוזות המשניות של הפיוט התחילו באות האקרוסטיכון של המחרוזת. אין לדעת אם תבנית זו נשמרה לאורך כל הפיוט.
- 5 על מלאכת בינויה של הקומפוזיציה, הרכביה המשתנים ומגוון השינויים שבין כתבי היד, ראה בעבודתי: עיונים בקרובה 'אמיתך' וחסדך אל תרחק' ובפיוטי ההרחבה הנלווים לה, עבודת גמר לקבלת תואר 'מוסמך', ירושלים תשנ"ח.
- 6 על שיטת החריזה המופסקת בפיוט הקדום ראה: ב' הרושבוסקי, 'השיטות הראשיות של החרו העברי מן הפיוט ועד ימינו', הספרות, ב (תשל"א), עמ' 738-742; וראה גם: ע' פליישר, 'בחינות בתהליך עליית החרו בשירה העברית', מחקרי ירושלים בספרות עברית, א (תשמ"א), עמ' 226-238.
- 7 ראה חטיבות ז רטו.
- 8 ראה, דרך משל, חטיבה יג: ראשיתו של החרו: קורה / להדקרה / הוקרה / כרה, ואחריתו: ועטרה / אורה. כך המצב גם בחטיבות ג-ד.
- 9 ראה חטיבות ב, ו, ח, ט, י, טז, יז וי"ח.
- 10 בנוסף, ראה חטיבה יב.
- 11 ראה חטיבה יא וכן טורים 63-65 ו-167-170.
- 12 ראה, דרך משל, החרו בטורים 41-44: דולקיו / עקב / רקב / חלוקיו.
- 13 ראה החרו בטורים 133-136: לְשִׁמְחָה / וְשִׁמְחָה / שְׂמֵחָה / וְנִשְׂמְחָה.
- 14 ראה החרו בטורים 13-16: לשכלי / לאכלי / שיקלי / פח לי.

המשקל הבסיסי ברוב טורי הקרובה הוא של שלוש הטעמות,<sup>15</sup> אבל החריגות מן הדפוס הזה רבות מאוד. חלק מהן מוסבר מכוח כללי משקל ההטעמות, המתירים לצרף מילות יחס, סמיכויות, מילים קצרות ומילים נרדפות לתיבות הסמוכות להן. אבל חלק ניכר מן החריגות עשוי להתפרש על פי נטייתו של הפייטן להקל על עצמו ביצירה זו בחובות צורניים.

חטיבות הקרובה עוסקות במחשבת המן ובמפלתו. המחרוזת הראשית בכל חטיבה מתארת את מזימות המן וזקנו עמלק, את הצלתם של ישראל ואת עונשם של עמלק וצאצאיו. המחרוזת המשנית מביאה, בדרך כלל בלשון בקשה, את תפילתם של ישראל לישועה בהווה כשם שנושעו בשושן הבירה. לעתים היא מסכמת בלשון הכללה את אשר תואר בפירוט במחרוזת הראשית. הפייטן פותח את הקרובה בבקשה כללית לישועת ישראל מידי אויביו. במחרוזת השנייה הוא מניח את התשתית לזהות שבין עשו, עמלק והמן. המן הרשע נטר את שנאת זקנו עשו ליעקב, ורק בזכות שקדמה מחצית השקל שתרמו ישראל במדבר לעשרת אלפים כיכר הכסף שהציע לאחשוורוש תמורת הרשות לכלות את ישראל, ניצלו ישראל ממזימתו (על פי ירוש' מגילה א, ה [ע, ע"ד]). במחרוזת השלישית מוסיף הפייטן כי תלייתו של המן הייתה גמול לפגיעה שפגע עמלק בישראל בדרכם במדבר. פסוקים המתייחסים במקרא או בדברי חז"ל לעשו או לעמלק נכרכים בקרובה שלפנינו בהמן ובפעלו.<sup>16</sup> במחרוזות רבות מתמקד היוצר במזימות המן ובאובדנו. בדימויים מגוונים משול המן לנחש, המסית הקדמון, שאף הוא ניסה בדבריו להרע, ולא שיער כי תחבולותיו תהיינה בעוכריו (על פי בר"ר טז, ד [מהד' תיאודור-אלבק, עמ' 154], ומקבילות). ניכרת גם המגמה להציג את עונשו של המן כגמולו של מי שהמיט על עצמו את אסונו. המן רצה לשלח 'להב אישו' בישראל (טור 53), אך האש אחזה דווקא 'בגדישו' (ט' 54); בבור שחפר כדי שיִלְכְדו בו ישראל, הוא עצמו נפל. הוא גם נענש מידה כנגד מידה: דברים שביקש מאחשוורוש לעשות לישראל נתקיימו בו ובצאצאיו; הפור 'הוא הגורל' שהפיל נפל עליו עצמו (על פי אס"ר ז, יא). המחרוזות האחרונות עוסקות בהצלתם של ישראל ובשמחתם. הן מטעימות את גודל ישועתם הפתאומית של ישראל כנגד הסכנה הנוראה שרבעה לפתחם. יש בהן גם הבלטה לחובה שהוטלה על האומה לחוג את ימי הפורים ולקרוא את סיפור המגילה. המחרוזת האחרונה מסיקה בשלשלת של אליטרציות את הלקח העולה מן הסיפור: ה' מטה אוזנו לישועת עמו, ומושיעו בעת צרה.

15 לעניין משקלי הפיוט הקדום ראה: ע' פליישר, 'עיונים בדרכי השקילה של שירת הקודש הקדומה', הספרות, 24 (ינואר 1977), עמ' 70-82.

16 כך, דרך משל, הפסוק 'בא וזון ויבא קלון' (מש' יא, ב), שנדרש כעשו הבא ליטול מאביו את ברכתו (בר"ר [הנדפס] סה, כב [וראה מהד' תיאודור-אלבק, עמ' 741, בהערות]), מיוחס בקרובתנו במישרין להמן (טור 115).

לשון הקרובה איננה לשון פייטנית דחוסה וחדתית ואין היא טעונה רמזי מדרשים ולמדנות מפולפלת. שפתה נהירה וקולחת. הפייטן עושה בה שימוש מדוד בכינויים (כגון: 'נוטרה' [ט' 132, כינוי לישראל], 'מזנבים' [ט' 141, כינוי לעמלקים], 'סגולים' [ט' 144, כינוי לישראל]), בהטיית פעלים שלא כדרך בניינם ('לְהַעֲנִיק' [ט' 1]), בהעברת פעלים מבניין לבניין (גַעַשׁ [ט' 25], גָחַל [ט' 26]), בהטיית פעלים נכים כפעלי ע"ו (פָּץ [ט' 93], עָצָה [ט' 156]), בצירוף אות השימוש כ' לפעלים בזמן עבר (כנתנו [ט' 101], כהפיל [ט' 161]), וכן בשאר המאפיינים המובהקים של לשון הפייטנים. הפייטן מרמז בבהירות יחסית למדרשים מוכרים באמצעות מקראות שנדרשו במקורות לעניין נס הפורים או על ידי אזכור קצר של עניין המדרש בלשון הפיוט. אכן ניכרת בקרובה מלאכתו של פייטן זריז ומיומן, אך על צד האמת יש בה גם טורים שלוקים בצחיחות פואטית, שבהם הפייטן מעבד פסוקים מן המגילה ומתאימם לאקרוסטיכון ולחריזה. לעתים הסתפק המחבר אף בגיבוב שבירי פסוקים זה על גב זה מבלי שיחדש בהם מאומה.<sup>17</sup>

יש לציין כי בעל הקרובה עושה שימוש גם במטפורות ובדימויים. אחר שדימה את המן לנחש, הוא משתמש בפעלים המיוחסים לנחש בכלל ולנחש הקדמוני בפרט כדי לתאר את פעולותיו של המן: 'באש רשפו' (ט' 32, והשווה 'הנחשים השרפים' [במ' כא, ו]), 'דיבר' (ט' 33), 'לישוך בלחשו' (ט' 52) ו'לחש' (ט' 112). על אותה דרך משתמש הפייטן בפועל 'דוֹקַר' (ט' 35) כדי לתאר את אחריתו של המן, מכיוון שעל פי המדרש המן נתלה על קוץ (אס"ר, ט, ב). כך גם מכנה הפייטן את המן 'גזעו' של עמלק (ט' 24), מחמת הסיומת המקראית הסמוכה 'כי משרש נחש יצא צפע' (יש' יד, כט). התופעה איננה רווחת בדרכי השיר של הפייטנות הקלאסית.

### שאלת ייחוסה של הקרובה

עד לאחרונה יוחסה הקרובה שלפנינו בוודאות לר' אלעזר בירבי קיליר. עד כמה שדיעתי מגעת, ש' אליצור הייתה היחידה שהטילה ספק בבעלותו של הקילירי על הקרובה.<sup>18</sup> עיון ראשוני במקורות הקרובה איננו מגלה סיבה מהותית לערעור על הייחוס המקובל. הקרובה חתומה 'אלעזר חזק' ובחמישה מכה"י היא מיוחסת לר' אלעזר. כידוע, סתם ר' אלעזר בקטעי הגניזה הוא ר' אלעזר בירבי קיליר. אמנם, ראוי לנו שנתמה על מיקומה של החתימה בקרובה. הקילירי נהג לחתום את שמו בפיוטיו המקהלתיים בסטרופות המשניות, בראשי התיבות שלאחר מילות השרשור. כך מצאנו בקרובות הי"ח שלו לתשעה באב ובשבעות המקהלתיות שלו לארבע הפרשות.<sup>19</sup> בקרובתנו מצטרפות שתי האותיות הראשונות, העולות מן

17 ראה דרך משל טורים 106-103, 166-170.

18 לעיל, הערה 1.

19 ראה ד' גולדשמידט, סדר הקינות לתשעה באב, ירושלים תשל"ז, עמ' קמז-קס. וראה עוד: ע'

התיבה הסמוכה למילת השרשור בשתי החטיבות הראשונות של הקרובה, לראשית חתימת הפייטן 'אל[...]', אך אין המשך לחתימה הזו בחטיבות שלאחר מכן. נותרו בידינו רק החתימה 'אלעזר חזק' במחרוזת החותמת את הקרובה והייחוסים החיצוניים של הכותרות. לקביעת זיהוי המחבר עלינו לבדוק ביתר קפדנות את הנקודה הזו.

עיון בכתבי היד מעלה שבכמה מהם יש המשך לחתימה הקילירית במיקומה הטבעי. בכ"י TS H 12/15 ובהמשכו כ"י TS NS 92.7 מצאנו את קטע החתימה [אלעזר בירבי] קליר חזק], ובכ"י TS H 12/6 ניכר המשכה 'חזק'.<sup>20</sup> וכך לשון המחרוזות שמהן עולה החתימה הנזכרת:

החטיבה כ"י TS H 12/15, TS NS 92.7 (מ)

יא [.] הָגָה [..... ..]

[..... ..] כָּל אוֹיְבֵיךָ יִי

יִי / יְהִי קְדוֹשֶׁת שְׁ[..... ..]

בְּאַבְרָךְ שֶׁם רְשָׁעִים מְנַשְׂיָה

יב לא (!) נְאֻמְרָ בָּא זְדוֹן וְיָבוֹן. [.....]

[.....] שְׁכָר גָּאוֹן

גָּאוֹן / לְמוֹרִים הַשְּׁפִיל מְגֹאוֹנִם

לְשִׁתְּךָ [.....] וְלִהְיִישׁ אֲזַנִּים

יג מְרַדְכֵי כְּיָצָא בְּלוּשׁ וְעָטָ[.].ה

מָאד לְיִהוּדִים הֵיְתָה אוֹרְהָ

אוֹרְהָ / וְשָׁרָה לְמִתְחַנְנִים בְּכָל לֵב

וּמְהַלְלִים בְּמִנִּים וְעוֹנֵב

יד נְשַׁמַּע אִם הַבְּנִים שְׁמִחָה

נְאֻם זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יִי נְגִילָה וְנִשְׁמְחָה

וְנִשְׁמְחָה <מְחָה / רָגַן בְּיוֹפֵי מְכָלְלוֹ

בְּכָבוֹד אוֹמְרָ כּוֹלוֹ

פליישר, 'לעניין המשמרות בפיוטים', סיני, סב (תשכ"ח), עמ' כ-לא, לג-לו, וכן ש' אליצור, בתורה ושיר, ירושלים תשנ"א.

20 יש לציין שבכ"י TS NS 243.123 נוסח טורה הראשון של מחרוזת המשנה בחטיבה הרביעית של הקרובה הנו: 'אפוֹן וְשָׁלַח בְּמַכְעִיסִים', נראה שאף בכ"י זה שולבה חתימת הקילירי בקרובה; וראה להלן.

טו שימחם יושב כְּרוּבִים בְּעֵינֵי רֹת וּבְכַפְרִים  
שָׁשׂוּ לְקַיִם אֶת יְמֵי הַפּוּרִים  
הַפּוּרִים <ים> / חֲזָקוּ לְקַיִם בְּהַמוּנֵי  
עַת נְהַפְדָּ לְשִׁשׁוֹן יְגוּנֵי

(צ) TS H 12/6

טז עֲדוֹת מְגִלָּה לְעֵמָה הַתְּמִיכָה  
עֲצָה וְתַכְתֵּב אֶסְתֵּר הַמְּלָכָה  
הַמְּלָכָה / זְמָה עִם דּוֹרָה לְלַמְדָּה  
יְמֵי הַפּוּרִים לְהַעֲמִידָה

יז פְּרִשְׁת תּוֹקֶף כְּנֻכְתָּב עֲלֵיהֶם  
פְּצוּחַ קִימוּ וְקִיבְלוּ הִיְהוּדִים עֲלֵיהֶם  
עַל <יהם> / קִימוּם וְעַל יְרָעַם טוֹב  
שְׁמָחָה וּמְשֻׁתָּה יוֹם טוֹב

בחנית הנוסח הזה מגלה כי המילים שמהן עולה החתימה הן לרוב מילות מילואים, שאפשר ששולבו ביצירה במכוון כדי שהקרובה תישא את חתימתו של 'אלעזר בירבי קליר'. המילים הנספחות אינן משנות לעתים במאומה את תוכן הטור ('קדושת', 'רנן', 'חזקו', 'קיימום'), אך פעמיים הן חייבו תיקון מה נוסף בנוסחו ('למורים', 'זמה'). בחלק מהמקרים מלאכת ההטלאה איננה ניכרת, אך בחלק מהמחרוזות ניכרת זרותה היטב ('זמה'), ובמקרה אחד היא גם הביאה לשינוי מהותי בנושא הטור. 'גאון' בנוסח המקורי של הקרובה הנו יהיר המתגדל על בוראו, או שם מופשט למידת הגאווה, בעוד שלאחר שינוי הטור הפכה המילה דווקא לכינוי לקב"ה. קשה גם להניח שהחתימה שרדה בכתבי יד מסוימים, בעוד שמן האחרים, שנראים קדומים ומהימנים מהם, היא נשמטה.<sup>21</sup> לכך דעתי נוטה להערכה שבמקרה

21 מחקר הפיוט יודע מקרים לא מועטים שבהם שובשה חתימתו של פייטן בחלק מכתבי היד של יצירתו. ברם במקרה שלנו, אם ברצוננו לראות את החתימה הקילירית כאותנטית, נאלץ להניח שבארבע עשרה (!) מחרוזות (המחרוזות הראשונה, השנייה והחמישית חתומות ככל כה"י: א, ל, רר) כשלו עשרות מעתיקים באותה נקודה עצמה בהעתקת הקרובה: יתרה מזו, כה"י שבהם הקרובה חתומה בחתימת הקילירי מציגים נוסחאות חתימה בבליות לברכות העמידה ונראים מאוחרים. דווקא כה"י הקדומים והמהימנים, וביניהם העתקה אחת שהותקנה בידי ר' עלי בן יחזקאל הכהן, פרנסה של ירושלים באמצע המאה הי"א (עיי' עליו להלן), איש שאין עוררין על מהימנות העתקותיו ועל טעמו הספרותי המשובח, אינם מביאים את החתימה הקילירית. נראה לי גם כי האפשרות שהקילירי יצר עיבוד של הקרובה ובמסגרתו הוסיף לה את חתימתו איננה מסתברת; מכל מקום, עד כמה שיריעתי מגעת לא מצאנו בפיוט הקדום מהלך דומה. לטענה זו מצטרפת מהימנותם היתרה של כה"י שמהם נעדרת 'החתימה' הקילירית.

שלפנינו החתימה הקילירית אינה אלא מעשה זיוף. להערכתך אפשר שמי ששיבך את חתימת הקילירי בקרובה ידע על ייחוסה לרבי אלעזר בירבי קיליר, ושרבב לקרובה את חתימת הפייטן במקום שבו ציפה למצאה. הוא ודאי לא חשב שמאן שהוא יבוא עליו בטרוניות בשל מעשהו, ואולי גם ראה עצמו כעושה רצונו של גדול פייטני ארץ ישראל. מכל מקום, דומה שלסברתנו השלכות חשובות לשאלת דרכי ייחוסם של פיוטים ליוצריהם. עד כה ידענו מעתיקים שחיקו, אם מדעת ואם שלא מדעת, את יצירות קודמיהם.<sup>22</sup> ידענו גם פייטנים ש'גנבו' את פיוטי קודמיהם ונתנו בהם את חתימתם שלהם,<sup>23</sup> אך למיטב ידיעתי טרם ידענו מעתיקים המשלבים חתימות פייטנים קדומים ביצירות שייחסו להם לפי דעתם.

מובן שאין בכוח ספקותינו לשלול את ייחוסה של הקרובה לר' אלעזר בירבי קיליר. רמתן של כמה מחטיבות הקרובה שמציגות בלשון פייטנית עשירה תכנים מדרשיים מגוונים, איננה נופלת מרמת הפייטנות הקילירית במיטבה. גם האליטרציה הצפופה שבחטיבה האחרונה של הקרובה היא אמצעי אמנותי שר' אלעזר בירבי קיליר עשה בו שימוש בלא מעט מיצירותיו,<sup>24</sup> והיא מחזקת את ייחוס הקרובה לקילירי. לטיעונים אלו יש גם להוסיף את ייחוסה של הקרובה לר' אלעזר' בכותרות כמה מכתבי היד ולייחוסה המפורש לקילירי על פי בעל 'ספר קרובה'.<sup>25</sup>

אם אכן נקבע שיוצר הקרובה הוא ר' אלעזר בירבי קיליר, יהיה בהכרעתנו חידוש מסוים: ביצירה הקילירית מצוי גם רובד פשטני וצנוע שמסתפק בתכני שירה שגורים, שמצמצם בחובות צורניים ושנוקט לשון קלילה ושווה לכל נפש. לעולם לא נדע מה גרם לו לגדול פייטני ארץ ישראל שייצור קרובה צנועה דוגמת קרובתנו: אפשר שנועדה לקהילה של פשוטי עם, שלא יכלו לעמוד על פשרן של היצירות הקיליריות המורכבות, ואפשר שנכתבה מתוך דוחק זמן ומועקות שעה. אפשר גם שהפייטן שינה בקרובה זו מדרך חתימתו הרגילה, כיוון שלא ראה בה חלק מקורפוס יצירותיו המפוארות. שחוק הגורל הוא שהקרובה הקילירית המפוארת והלמדנית 'ויאהב אומן' (דוידסון ו. 197) נדחקה בסופו של דבר מפני הקרובה הצנועה 'אמיתך וחסדך', שזכתה, על פי שכיחותה היתרה בכתבי היד שעלו מן הגניזה, באהדתם של המתפללים לפי מנהגי ארץ ישראל.

22 ראה מ' זולאי, 'מקור וחקוי בפיוט', ארץ ישראל ופיוטיה, ירושלים תשנ"ו, עמ' 306-323.  
 23 ראה מאמרו של ע' פליישר, 'ר' סכן — פייטן ארץ ישראל במאה העשירית', מחקרי עדות וגניזה — ספר היובל לכבוד ש"ד גויטיין, ירושלים תשנ"א, עמ' 12-13. לכאורה ניתן לראות במקרהו של ר' סכן 'מעשה לסתור' להשערת, שהרי פעמיים נתעלמה חתימתו מעיני מעבדי פיוטים, אך נראה לי כי המצב הפוך, שהרי אף על פי ש'גנבו' הפיוט לא זיהו את חתימת הפייטן היוצר, הם העתיקוה בשלמותה כמות שהיא ולא 'הצליחו' להעלימה או לשבשה! בין כך ובין כך, מובן שאין להשוות בין חתימתו של ר' סכן ובין חתימתו של ר' אלעזר בירבי קיליר, לא מצד היקף החתימה ולא מצד המודעות הציבורית לכוח היצירה.  
 24 חשוב לציין לענייננו את קרובת שבת זכור הקילירית 'ויקח המן', שבחטיבתה האחרונה תשעה טורים הבנויים רובם תיבות הפותחות באותיות החתימה 'קילירי החזן'. ראה ש' אליצור (לעיל, הערה 19), עמ' 78.  
 25 ראה להלן.

אמנם, מחמת שאין בידינו אחיזה מוחלטת לזיהויו של 'אלעזר' החתום בקרובה עם ר' אלעזר בירבי קיליר, עלינו לשקול גם אפשרות ש'אלעזר' הוא פייטן אחר, מאוחר לקילירי. סיוע מסוים להשערה זו ניתן למצוא בכמה סימני איחור הניכרים בקרובה שלפנינו, ובמיוחד בחריזה הקלושה של כמה מחטיבות הקרובה,<sup>26</sup> בלשון הפשוטה ובמיעוט קישוטי התבנית. יש גם להזכיר כי בקרובה שלפנינו ניכר שימוש מפותח למדיי במטפורות.<sup>27</sup> הפייטנות הקלאסית כשיאה מיעטה להשתמש בלשון ציורית,<sup>28</sup> ואפשר שגם בתופעה זו רמז לעידן מאוחר יותר שבו נתחברה הקרובה.

### לתפוצתה של הקרובה ולתולדות מחקרה

הקרובה 'אמיתך' וחסדך אל תרחק' נאמרה בפורים בבית הכנסת של בני ארץ ישראל בפוסטטאט. דבר זה אנו למדים מכ"י TS H 12/11(a), שנכתב בראשית המאה ה"ג, המכיל קטעי תפילה ופיוט לפי מנהגה של קהילת בני ארץ ישראל שישבו בעיר זו.<sup>29</sup> בהנחיות לסדר התפילה בשחרית של פורים נאמר שם כך: 'ויעיד אלצולה בקרובה, אעני במעמד, אולה "אמיתך וחסדך אל תרחק", יטלב מן דיואן אלמעמדות', כלומר: ויחזור על העמידה עם הקרובה, כלומר המעמד, שתחילו 'אמיתך וחסדך אל תרחק', יבוקש ב'דיואן המעמדות'.<sup>30</sup>

הקרובה שימשה כנראה את קהילות ארץ ישראל גם במקומות אחרים. כך עולה מכ"י TS 6 H 6/6,<sup>31</sup> המכיל סדר של שחרית של שבת כפי שרשם חזן שעמד להתפלל בנוכחותם של הגאון ר' אביתר הכהן ראש ישיבת ארץ ישראל, של ר' שלמה אב בית הדין, של ר' צדוק השלישי ושל שאר נכבדי הקהילה בבית הכנסת הגדול של הסנהדרין הארץ-ישראלית בצור. דברי החזן נרשמו על דף שמעתיק כבר כתב עליו קודם לכן את שמונת הטורים הראשונים של 'אמיתך וחסדך אל תרחק', ומשום מה חדל ממלאכתו.<sup>32</sup> לא רחוק אפוא להניח כי גם בישיבה הארץ-ישראלית

26 כידוע, הקפיד ר' אלעזר בירבי קיליר ברבות מיצירותיו על נורמות החריזה הקלאסית, המשתפת בחרז לפחות שניים מעיצורי השורש. אמנם ש' אליצור כבר העמידה על כך שיצירות קיליריות לא מועטות אינן נענות למוסכמות חריזה אלו. ראה ש' אליצור (לעיל, הערה 1), עמ' 517-518. ש' אליצור נוטה לייחס יצירות אלו לרובד מאוחר ביצירתו של הקילירי, שמאפייניו הם לשון קלילה ונהירה, היעדר חידתיות וגודש למדני, וריבוי הצטעצעויות בקישוטי שירה. וראה גם ש' אליצור, קדושה ושיר, ירושלים תשמ"ח, עמ' 102.

27 ראה טורים 24-26, 31-35.

28 ראה בספרו של ע' פליישר (לעיל, הערה 1), עמ' 266.

29 עיין על אודותיו בהרחבה: ע' פליישר, תפילה ומנהגי תפילה ארץ-ישראליים בתקופת הגניזה, ירושלים תשמ"ח, לפי מפתח כ"ה, אך בעיקר ראה שם, עמ' 223, הערה 28, עמ' 225, הערה 38 ועמ' 302-316. לעניין הקטע הנידון, ראה שם, עמ' 312, הערה 73.

30 התרגום על פי הנ"ל, שם.

31 הוא כ"י ב' של הקרובה 'אמיתך וחסדך אל תרחק'. ראה על אודותיו אצל הנ"ל, שם, עמ' 244 ואילך. ע' פליישר מתארך את מועד כתיבתה של התעודה בין השנים 1083-1112.

32 עיין בכה"י מבהיר כי על כורחנו קדמה העתקת ראשית הקרובה לרישומיו של החזן המכין עצמו לתפילת השבת במחיצת הגאון הארץ-ישראלי, מכיוון שהעתקת הקרובה נמצאת בחלקו העליון של העמוד, במקום שבו אדם פותח ברישום מקור חדש.

בצור, במפנה המאה הי"ב, נהוגה הייתה הקרובה כחזרת החזן על העמידה ביום הפורים.

הקרובה נקלטה גם במחזורי רומניאה וקורפו, והיא מועתקת גם במחזורים העתיקים והחשובים כ"י פאריס 606 וכ"י שוקן 33.22<sup>33</sup> היא נדפסה ב'סדר תפלות השנה למנהג קהלות רומניא' (קושטא 1510), עם פיוטי ההרחבה 'אספרה אל חוק' ו'אמל ורבך'. פיוט נוסף, 'אז בקומם עלי', בא שם כפיוט ל'עושה השלום'. הקרובה מועתקת גם בכה"י המאוחרים של מחזורי רומניאה וקורפו מן המאות הט"ז והי"ז.

הקרובה הייתה מועתקת גם ב'מחזור טורין', הוא 'סדר חבור ברכות'<sup>34</sup> בקובץ איטלקי קדום זה, בן המאה הי"ג, שנשמד בשרפת ספריית טורין בשנת 1907, הועתקו הקרובה ופיוטי הרחבה הנלווים עליה בהרכב מיוחד. תיאור מבנה הקומפוזיציה נשתייר בידינו בזכות ש"ז שכטר ואחד מתלמידיו,<sup>35</sup> שלמרבח הצער לא העתיקו מן המחזור את הקרובה כולה והסתפקו ברישום הרכבה. הקרובה לא הגיעה לאשכנז, אבל חכמיה שמעו את שמעה. עדות על כך עולה מדבריו של בעל 'ספר קרובה', הסוקר את פעלו של הקילירי ביצירת קרובות פורים כדלהלן:<sup>36</sup>

פורים יסד [ר'] אלעזר ברבי קיליר ע"ה] שלש פיוטים של שבח בין 'וישם' ובין 'כתר מלכות'<sup>37</sup> נגד גזרות שגזר המן הרע להשמיד להרוג ולאבד את כולנו: 'אזרח בט חוק', 'תמימים כרשו ארץ', 'אותו מבהלת', וסיים 'בהצלה ובהצלחה ובריוח ריננה סגולה בקריאת מגילה'. ואותם שני אלפא ביתות 'אספרה אל חוק' ו'אמל ורבך' אינם מזה הפיוט, כי ר' אלעזר יסד ב' קרובך של כל השנה כולה ב' פעמים, לא הרבה בתחילה במד'רשים < ולא כוון כל כך הרבה כמו בשנייה. ותפשו העולם אותם שני אלפא ביתא של פיוט הראשון ואמרום (עד) [עם] פיוט השיני' (עמ' קיב).

אם כן, בעל 'ספר קרובה', העומד בחיבורו בפירוש הקרובה הקילירית 'ויאהב אומן' שנקלטה בסידורי אשכנז, ידע על מציאותה של קרובה נוספת לפורים, קילירית על פי המידע שבידו. הוא גם ידע שקרובה זו פחות עמוסה במדרשים וב'כוונות' מהקרובה האחרת, ושכללה את שני פיוטי ההרחבה 'אספרה אל חוק' ו'אמל ורבך'. על פי דבריו נראה כי העולם לא קיבל את הקרובה הקילירית

33 פרטים על אודות מחזורים אלו ראה בנספח המתאר את כתבי היד של הקרובה.

34 לתיאור הקובץ ראה: A.I. Schechter, *Studies in Jewish Liturgy*, Philadelphia 1930, וראה גם ביקורתו המקפת של י' דוידסון על התיאור: "The "Seder Hibbur Berakot", *JQR*, NS, 21 (1931), p. 241 ff.

35 העתקתם שמורה עתה בספריית בית המדרש לרבנים בניו יורק ומספרה Mic. 8402.

36 ראה א"מ הברמן (מהדיר), 'ספר קרובה', ידיעות המכון לחקר השירה העברית, ג (תרצ"ז), עמ' צא-קלב.

37 הן חטיבות י"ב וי"ג של הקרובה 'ויאהב אומן', ולא כפי שציין א"מ הברמן בטעות.

ה'מוקדמת', אך קיבל את שני הפיוטים שנשתלבו בה וצרפם אל שלושת פיוטי ההרחבה של הקרובה הקילירית ה'מאוחרת' והמועדפת. אין ספק בכך שבעל 'ספר קרובה' מרמו לקרובה 'אמיתך וחסדך אל תרחק', המופיעה בכל מחזורי רומניאה עם פיוטי ההרחבה 'אספרה אל חוק' ו'אמל ורבך'.<sup>38</sup> להערכת ידע בעל 'ספר קרובה' שבקהילות איטליה נוהגים לומר בפורים קרובה קילירית אחרת מן הקרובה הנוהגת באשכנז, ואף נודע לו שבהרכב אותה קרובה משולבים שני פיוטי ההרחבה המוכרים לו — 'אספרה אל חוק' ו'אמל ורבך'. הוא תמה היאך שתי קרובות קלטו אותם שני פיוטי ההרחבה, והסביר את התופעה על פי דרכו.

מייסד מחקר הפיוט, י"ל צונץ, תיאר בקצרה את הקרובה שלנו בספרו הגדול על תולדות הפיוט.<sup>39</sup> י' דוידסון באוצרו (א. 6089) תאר תחילה את הקרובה על פי מחזור רומניאה הנדפס, ותיקן את דבריו אחר כך על פי מחזור טורין.<sup>40</sup> כמה קטעים מתוך הקומפוזיציה נדפסו בידי י' מרקוס בספרו 'גנזי שירה ופיוט',<sup>41</sup> אך המהדיר לא עמד על הרכב היצירה. בסימן יח בספר הזה נדפסה חטיבה יד של הקרובה על פי כ"י אדלר 2147.45.

הקומפוזיציה בשלמותה נדפסה מעזבונו של ש' ברנשטיין לפני יותר משלושים שנה.<sup>42</sup> דרך ההדרתה גרמה עוול הן ליצירה הפייטנית והן למלומד המנוח. מרכיבי הקומפוזיציה נדפסו באורח שטשטש לחלוטין את תבניתה, וההבחנה בין חטיבותיה ובין פיוטי ההרחבה, או בין מחרוזות הקרובה השונות לבין עצמן, איננה ניכרת כלל. הפיוטים נדפסו בניקוד חלקי, ונלווית עליהם טיוטה ראשונית ביותר של ביאור. תיאור קצר של הקרובה מצוי גם במאמרו של ד' גולדשמידט על אודות מחזור רומניאה ומנהגו.<sup>43</sup>

38 לא נראה שבעל 'ספר קרובה' ראה בעיניו את הקרובה 'אמיתך וחסדך אל תרחק', שכן הוא איננו מציין, כדרכו בפסקה, את מילותיה הפותחות.

39 L. Zunz, *Die Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*, Berlin 1865, p. 45. על פי תיאורו עשויה הקרובה י"ח מחרוזות, ובין המחרוזות הי"ב והי"ג באים בה הפיוטים הבאים: א. 'אספרה אל חוק'; ב. 'אמל ורבך'; ג. 'אתה הוא מבין עתידות'; ד. 'אחשורוש והמן הרע'; ה. 'אסתר ומרדכי לבם ניתך'; לקרובה מתלווה על פי תיאורו פיוט הרחבה נוסף שאיננו קילירי: 'אז בקומם עלי'. התיאור מעורר תמיהה: במחזורי רומניאה מופיע הפיוט 'אסתר ומרדכי לבם נתך' באופן קבוע אחר המחרוזות ה"ט, המכוננת כנגד ברכת 'שומע תפילה', ולא בין המחרוזות הי"ב והי"ג. מסתבר כי צונץ ראה את הקרובה במחזור איטלקי קדום שאיננו יודעים איזהו.

40 י' דוידסון, אוצר השירה והפיוט, ניו-יורק 1924-1933, א. 6089, א. 2597, א. 6995. ראה שם, כך ד, עמ' 265.

41 ראה י' מרקוס, גנזי שירה ופיוט, ניו-יורק תרצ"ג, עמ' 52-79.

42 ש' ברנשטיין, 'קרובה של פורים לר' אלעזר הקליר', סורא, ד (תשכ"ד), עמ' 478-510. יש לציין כי ש' ברנשטיין בחר בכ"י ביהמ"ל ניו-יורק 4507 (אוסף ענעלאו 615) כנוסח היסוד למהדורתו. כ"י זה של מחזור נוסח רומניאה הנו נאה למראה ונוח לקריאה, אך גדוש בשיבושים וכנוסחאות מפוקפקות.

43 ד' גולדשמידט, 'על מחזור רומניא ומנהגו', מחקרי תפילה ופיוט, ירושלים תשנ"ו, עמ' 140.

לאחרונה דנה בקרובה שלפנינו פרופ' ש' אליצור, במסגרת מחקרה בנוסחה המורחב של הקרובה 'ויאהב אומן'.<sup>44</sup> אליצור הטילה ספק בשייכותם של פיוט ההרחבה 'אספרה אל חוק' והמשכו 'אמל ורבך' לקרובה 'אמיתך וחסוך אל תרחק', וקבעה, כנזכר, שעצם ייחוסה של הקרובה לר' אלעזר בירבי קיליר טעון בחינה מדוקדקת.<sup>45</sup> השתלבותם של פיוטי ההרחבה בקרובות פורים בכל החטיבות שאחר חטיבה יב (זו שכנגד ברכת 'מכניע זדים') זכתה אף היא לתשומת לבה של אליצור.

#### נוסח היסוד של הקרובה

כתב היד העיקרי שעל פיו נדפסת להלן הקרובה נתפור לדפים ולקטעים בין בלואי הגניזה, אך שוחזר בחלקו הגדול. סימני חלקיו הם כדלהלן:

(א) כ"י TS NS 275.158; (ב) כ"י TS NS 235.50(a); (ג) כ"י אוסף האוניברסיטה בקמבריג' Or. 1080 15.6; (ד) כ"י TS NS 275.155 וחלק ממנו TS NS 71.112; (ה) כ"י אדלר 2425.5; (ו) כ"י TS NS 235.50(b); (ז) כ"י TS NS 201.118.

וכך היה הרכבה של הקומפוזיציה על פי המקור הזה:

- א. חטיבות א"יב (כ"י TS NS 275.158; כ"י TS NS 235.50[a])
- ב. פיוטי הרחבה:
  1. 'אספרה אל חוק' ו'אמל ורבך' (א. 6980, א. 5713, כ"י TS NS 235.50[a], Or. 1080 15.6)
  2. 'אז בגאלך חלקי'<sup>46</sup> (כ"י Or. 1080 15.6)
  3. 'אחשוורוש והמן הרע'<sup>47</sup> (א. 2597, כ"י TS NS 275.155 וחלק ממנו TS NS 71.112)
  4. 'את איבוד פורכי' (כ"י TS NS 275.155 וחלק ממנו TS NS 71.112)
- ג. חטיבה יג (כ"י Or. 1980 15.6)
- ד. פיוט הרחבה: 'אז מנעורי רבת צרוני' (כ"י Or. 1980 15.6, כ"י אדלר 2425.5)
- ה. חטיבות יד-טו (כ"י אדלר 2425.5)
- ו. פיוט הרחבה: 'אסתר ומרדכי לבם נתך'<sup>48</sup> (א. 6995, כ"י אדלר 2425.5)
- ז. [חטיבות טז-יז]<sup>49</sup>
- ח. שריד מפיוט הרחבה לא מוזהה, ראשיתו במילים: 'ועל רוב טובך' (כ"י TS NS 235.50[b])
- ט. חטיבה יח (כ"י TS NS 235.50[b])

44 ראה ש' אליצור (לעיל, הערה 1), עמ' 499-500, הערה 5.

45 אמנם לאחרונה, בדברים שבע"פ, גילתה פרופ' ש' אליצור את דעתה כי הקרובה הנה קילירית.

46 שרד בכה"י רק בחלקו.

47 שרד בכה"י רק בחלקו.

48 שרדו מן הפיוט רק 11 הטורים הראשונים מתוך 280 טורים.

49 לא שרדו בכה"י. נדפסו להלן על פי כ"י אוכספורד 2720.4.

## י. פיוטי 'עושה השלום':

1. 'אצפצף לפאר' (כ"י TS NS 235.50[b]; כ"י TS NS 201.118)

2. 'תיסד עירך' (כ"י TS NS 201.118)

כתב היד מביא אפוא, בחסר של כשלושה דפים, את הקרובה על הרחבותיה בהעתקתו של סופר אחד. הוא מעניק לנו תמונה ברורה על הרכבה של הקרובה המורחבת יותר מאשר שרידיה של כל העתקה אחרת של הקרובה שעלו מן הגניזה. זהות מעתיק כתב היד הזה נקובה במפורש בקולופון ששרד בשולי כ"י TS NS 201.118, שהיה דף מן הגליון החיצוני של הקונטרס כולו. כך היא לשונו:

זה הקטרס לרבנא עלי החבר בְּסֻגְדֹּבִי יחזקאל החזן [נ].

למדנו אם כן שהקונטרס היה בחזקתו של ר' עלי החבר בסנהדרין גדולה [=בְּסֻגְדֹּבִי] בר' יחזקאל החזן.<sup>50</sup> זהותו של עלי הכהן בן יחזקאל החזן בן שלמה החבר ידועה לנו היטב מסך נכבד של תעודות ומכתבים שנמצאו בגניזה.<sup>51</sup> עלי שימש פרנס הקהל בירושלים במחצית המאה ה"א,<sup>52</sup> היה בן למשפחה ירושלמית ותיקה ועסק במסחר בפשתים. הוא היה מקורב לגאוני ארץ ישראל וכנראה נתמנה לחבר בימי דניאל בן עזרא, ששלחו לפוסטאט כדי לטפל בכספים שהיו מיועדים לשיבת ארץ ישראל. עלי עמד בקשר מכתבים רצוף עם חכמים ופרנסים בפוסטאט, שאחדים מהם היו כנראה גם קרובי משפחתו.

עלי הכהן היה מעתיק גדול של פיוטים וכתיבת ידו האופיינית ידועה לנו יפה. אין ספק כי הקובץ המתואר לעיל נכתב בידו. ר' עלי היה גם פייטן בזכות עצמו: א"מ הברמן פרסם לפני כשלושים וחמש שנים שני שירי תהילה שכתב לכבוד ר' שלמה בן יהודה גאון,<sup>53</sup> ופרופ' ע' פליישר הדפיס שירי תהילה מפוארים ששורר עלי הכהן לכבודו של הגאון ר' דניאל בן עזריה, יורשו של הגאון ר' שלמה בן יהודה.<sup>54</sup> פרופ' ש' אליצור ציינה את דרכי העתקתו הייחודיות של עלי בן יחזקאל

50 מן הציון נ"ע] ברור שיחזקאל כבר לא היה בין החיים בעת כתיבת הקולופון.

51 ראה על אודותיו: מ' גיל, ארץ ישראל בתקופה המוסלמית הראשונה (634-1099), א-ג, תל-אביב תשמ"ג, לפי המפתח, אך בעיקר שם, ח"א, עמ' 491, הערה 810 ועמ' 596. ראה סיכום הפרטים הידועים לנו על אודות ר' עלי במאמרו של ע' פליישר, 'תעודות ספרותיות לתולדות הגאונות בארץ ישראל', ציון, מט (תשמ"ד), עמ' 390-391, הערה 43.

52 מכתביו הראשונים של ר' עלי בן יחזקאל שנמצאו בגניזה הנם משנות השלושים של המאה ה"א. בשנת 1093 חותם בנו על גבי שטר אירוסין: 'יחזקאל הכהן החבר בן עלי החבר נ"ע', ומכאן שבשנה זו כבר לא היה אביו בין החיים. ראה מ' גיל, שם, ח"א, עמ' 614.

53 א"מ הברמן, 'קרובה לחנוכה מרבי שלמה בר יהודה', סיני, נג (תשכ"ג), עמ' קצב-קצג. ראה דיון בשירים אלו גם במאמרו של ע' פליישר (לעיל, הערה 51), עמ' 387.

54 ע' פליישר, 'קוים חדשים לדמותו של דניאל בן עזריה — נשיא וגאון', שלם, א (תשל"ד), עמ' 53-74. הויהווי במקרה זה הנו כמעט בגדר ודאי, אך עדיין נותר ספק מועט מחמת הבדלי הכתיבה שבין טיוטת הפיוט לכבוד דניאל בן עזריה (כ"י BM 5557 K, דף 8) ובין דרך כתיבתו האופיינית של עלי בן יחזקאל החזן. ראה שיר תהילה נוסף שחיבר ר' עלי לכבוד הגאון דניאל בן עזריה במאמרו של הנ"ל (לעיל, הערה 51), עמ' 385-393.

הכהן במהדורתה לפיוטי ר' יהושע בר כלפה.<sup>55</sup> למרבה הפלא, בדיקת כתבי היד של הקרובה הקילירית 'ויאהב אומן' מגלה שאחד מהם,<sup>56</sup> המחזיק את הקומפוזיציה בכל היקפה, נכתב אף הוא בידיו של ר' עלי הכהן ברבי יחזקאל החזן. הקרובה 'אמיתך וחסדך' נדפסת להלן בשלמותה, כשהיא מבוארת ומלווה בחילופי נוסחות.

- 55 ש' אליצור, פייטן בעידן של מפנה — ר' יהושע בר כלפה ופיוטיו, ירושלים תשנ"ד, עמ' 20, הערה 7. בכ"י הנידון לא מתגלים רוב מאפייני העתקתו של ר' עלי הכהן שציינה ש' אליצור, שכן מדובר בדף מקונטרס שוודאי נועד לשמש את הקהילה, או את משפחתו של עלי, שנים הרבה.
- 56 הוא כ"י ב במהדורתה של ש' אליצור (לעיל, הערה 1, עמ' 500). אף כ"י זה נתפרד לדפיו בגניזה, אך כולם הגיעו לידינו. אין זו יד המקרה שלעתים נמצאו דפים משני הקונטרסים זה בצד זה (כך בכ"י קיימברג' ספריית האוניברסיטה Or. 1080 15.6). סביר מאוד שכשם שעלו מן הגניזה יחדיו כך גם ירדו אליה.

## יח פורים

- א אַמיתך וחסדך אל תרחק  
אימתך הפל וחנית להריק  
אויביך כרגע לזנק  
אמוניך ישועה להעניק  
את שם צר ציויתה למחות ולמחק 5  
אמת מלחמה ליי בעמלק  
עמלק / אשר בא על בנים לשחטם  
שקד אל מידו למלטים  
אורה וישועה להעטם  
ויעזרם יי ויפלטים 10  
ב־רוך מגן

- ב בז בעיניו למולי  
בכספו לאבד קהלי  
בשטמת זקיניו לשכלי  
בחרק שיניו לאכלי

1 אמיתך וחסדך: מידות האמת והחסד שבך; השווה תה' קטו, א ועוד. אל תרחק: מעמך.  
2 אימתך הפל: ראה שמ' טו, טז. וחנית להריק: נראה נוסח רוב כה"י 'הרק', והוא ע"פ תה'  
לה, ג. 3 כרגע: מהרה. לזנק: להסתער. גרסת רוב כה"י: 'לחנק'. 4 אמוניך: המאמינים כך.  
5 צויתה למחות: ראה דב' כה, יט. 6 מלחמה ליי בעמלק: שמ' יז, טז. 8 שקד: נודרו ונתאמן.  
ראה גרסת כ"י ב וכ"י ז: 'אל שקד', מחמת שהקפידו שהתיבות הראשונות גם בסטרופת המשנה  
יפתחו באות האקרוסטיכון. מידו למלטים: לצירוף השווה יר' לד, ג ועוד. 9 להעטם: להעטות  
אותם, להלבישם. 10 ויעזרם וכו': תה' לו, מ.  
11 בז בעיניו: ראה אס' ג, ו. למולי: כנגדי. ואפשר שהוא שם פועל, מלשון 'אמלים' (תה' קיח,  
, וכוונתו: לכוותו, להשמיד. ואפשר גם שרומז לדברי פסדר"כ זכור ו (מהד' מנדלבוים, עמ'  
44): ר' יודה בר גוריא אמ' יזכר להם מה שעשו לנו במילה [...] מה היו שלבית עמלק עושי, היו  
מתכין מילותיהם של ישר' ומזרקין אותן כלפי למעלן ואומרין בוז בחרתה, הא לך מה שבחרתה,  
וראה למ"מ שם. 12 בכספו לאבד קהלי: ראה אס' ג, ט. 13 בשטמת זקיניו: בשנת עשוי,  
אביו הקדמון. ראה בר' בז, מא, והשווה מדרש תהלים קט, ג (מהד' בוכר, עמ' 464): 'ודברי  
שנאה. מה השנאה שמדברים, בשנאה שמסר להם אביהם, שנאמר וישטם עשו את יעקב [...].  
נוקם ונוטר שנאה'. לשכלי: לעשותי שכול. 14 בחרק שיניו: ראה תה' קיב, י ועוד, ובפדר"א  
לו (מהד' אשכול, עמ' קלז): 'זקהו שיניו של עשו וכיון שראה שלא עלתה בידו תאותו התחיל כועס

- 15 בְּהַקְדַּמַת כֶּסֶף שִׁיקְלִי  
בְּנִתָּה כִּי גָאִים טָמְנוּ פַח לִי  
לִי / לְסַפֵּר נִפְלְאוֹתֶיךָ  
וְצִדְקַת נִרְאֻתֶיךָ  
בְּהִזְיֵלְךָ גִּשְׁם עַל אֲדַמְתְּךָ  
לְעַד יַחֲיוּ מִיִּתְךָ 20

ב>רוך מחיה<

- ג גְּבַה לְבוּ לְהַרְע  
גָּאָה וּבִדְרָךְ אֵירַע  
גְּמֻלְיוֹ לְנִינְיוֹ הוֹפְרַע  
גָּזְעוּ בְּחֶרֶב הוֹכְרַע  
גְּעַשׂ וְעַל עֲצוֹ הוֹקַע 25  
גַּחַל כִּי מְשׁוֹרֵשׁ נַחֵשׁ יֵצֵא צָפַע  
צָפַע / יִשׁוּף הוֹלְכֵי מַעַקְשִׁים  
הַמְטַהְרִים וְהַמְתַּקְדְּשִׁים  
וְיוֹקְדֵשׁ קְדוֹשׁ בְּמוֹקְדֵשִׁים  
אֵל נַעֲרָץ בְּסוּד קְדוּשִׁים 30

ב>רוך האל<

וחורק בשיניו שנאמר [...] רשע יראה וכעס שיניו יחרוק ונמס'. 15 בהקדמת כסף שיקלי: ראה ירוש' מגילה א, ה (דף ע, ע"ד): 'ר' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל אמ' מוטב שיקדים כספן של בני לכספו של אותו הרשע לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים'. 16 בנתה: ידעת מתחילה. כי גאים וכו': על פי תה' קמ, ו, וראה מדרשו באס"ר ז, ו. 17 לי: עליו מוטל. לספר נפלאותיך: השווה תה' כו, ז. 18 וצדק נראותיך: השווה תה' סה, ו. 20 לעד: לגרסת כ"י ז: 'בו לעד', ראה בביאור לטור 8 לעיל. יחיו מיתך: יש' כו, יט.

21 גבה לכו להרע: הנושא בטור זה ובכאים אחריו הוא עמלק. והשווה במ"ר יג, ג: 'גאות אדם זה עמלק שנתגאה על הקב"ה בחרופיו וגדופיו'. 22 ובדרך אירע: השווה דב' כה, יח: 'אשר קרן בדרך'. והפייטן ביאר: 'קרן' מלשון מקרה, אירוע. גרסתנו עדיפה מגרסת רוב כה"י: 'תעתע'. 23 לניניו: לצאצאיו, וראה מכילתא בשלח, מסכתא דעמלק ב (מהד' הורוויץ-רבין, עמ' 185): 'מתחת השמים: שלא יהא ניין ונכד לעמלק תחת מפרס כל השמים'. 24 גזעו: מטפורה להמן, שהוא 'גזע' משורש עמלק. בחרב הוכרע: השווה תה' ז, יג ומדרשו בבר"ר עה, א (מהד' תיאודור-אלבק, עמ' 878-879) ביחס לעשיר. 25 געש: זועזע. הוקע: נתלה. 26 גחל: להט, הושמד. כי משורש וכו': יש' יד, כט, וראה להלן טור 31 ובביאור. 27 הולכי מעקשים: ההולכים בדרכים מעוקמות, החוטאים, והשווה מש' כח, ו. 28 המטהרים והמתקדשים: יש' סו, יז. הפסוק מדבר באורחותיהם של עובדי עבודה זרה. 29 במוקדשים: בפי ישראל. 30 אל וכו': תה' פט, ח.

- ד דומה כנחש בשופו  
 דביקים להיליק באש ושפו  
 דיבר לשקול כספו  
 דעת לא ידע מה יהי בסופו  
 דוקר בעץ סיפו עם טפו 35  
 דבר הוקם ישלח כם תרון אפו  
 אפו / ישלח במכעיסים  
 האוכלים ומדקים ורופסים  
 [ולמדו דעת חוסים]  
 כמים לים מכסים 40  
 <ברוך חונן>
- ה היכן רישתו ופעל דולקיו  
 הכות בני תם עקוב עקב  
 הוביש כעש רקב  
 התלות עם עשרת חלוקיו  
 הכתיב אל במכתב חוקיו 45  
 הגותו שם רשעים ירקב

31 דומה: הושווה. כנחש בשופו: על פי בר' ג, טו. 'תשופנו' כנראה ביאר הפייטן: תכיש אותו. וראה בר"ר טז, ד (מהד' תיאודור-אלבק, עמ' 147): 'ושם הנהר השני גיחון זו מדי שהיה המן שף עינים כנחש על שם על גחונך תלך'. וראה גם בפתיחתא דאס"ר ה ובמקבילות. אף בקרובה הקילירית לשבת זכור 'זורו איבי צפע' דימה הפייטן את עמלק לנחש: 'זורו איבי צפע צץ כעקבה לקדום' (ש' אליצור, בתודה ושיר, ירושלים תשנ"א, עמ' 62, טור 1, וראה שם בביאור למ"מ נוספים). 32 דביקים: כינוי לישראל, על שם: 'זאתם הדבקים בה' אלהיכם' (דב' ד, ד). באש רשפו: לצירוף השווה שיה"ש ח, ו. 33 דיבר לשקול כספו: ראה אס"ר ג, ט. 35 דוקר: הפייטן בחר בפועל זה מחמת המדרש המספר כי המן נתלה על קוץ, וראה בסמוך. בעץ סיפו: ראה אס"ר ט, ב: 'וכיון שהביאוהו לפניו הכינו על פתח ביתו [=את הקוץ] ומדר עצמו עליו [...]'. 36 הוקם: קצם. ישלח וכו': תה' עח, מט. 38 האוכלים וכו': דנ' ז, ז: 'אכלה ומדקה ושאר ארצות רפסה'. הכתוב מדבר בחיה הרביעית שראה דניאל, ועל פי המדרש זו אדום (ראה בר"ר מד, יז [מהד' תיאודור-אלבק, עמ' 440] ובמקבילות). ומדקים: עושים לדק, מכתמים. ורופסים: ורומסים. 39 [וילמדו דעת: ההשלמה מכ"י ג. לצירוף ראה יש' מ, יד ועוד. חוסים: ישראל החוסים בה. 40 כמים וכו': יש' יא, ט.

41 היכן: צ"ל: הכין, כרוכ כה"י. היכן רשתו: ראה תה' נו, ז. ופעל דולקיו: הכין את הרודפים, או את המבעירים. וראה שם ז, יד. וראה גם אס"ר י, ב וקה"ר ה, א, שבהם נדרש הפסוק במפלתו של המן. 42 בני תם: בני יעקב. עקוב עקב: זמם, ובפיוט דווקא בני עשו הם הנהוגים 'בעקבה': לצירוף ראה יר' ט, ג. 43 הוביש כעש רקב: נראה שכונתו שהמן יבש (השווה יואל א, יז) והושמד כחפץ שכלוהו עש או רקב על ידי שנתלה עם עשרת בניו. ואפשר גם ש'הוביש' מלשון בושח. וייתכן שבטור חסרה מילה. כעש רקב: לצירוף ראה הושע ה, ב ואיוב ג, כח. 44 חלוקיו: בניו שהיו חלק ממנו. 45 במכתב חוקיו: בתורתו, והשווה שמ' לב, טו. 46 הגות: צ"ל: הגות, כרוכ כה"י, ושיעורו: להשמיע. שם וכו': מש' י, ז, ונדרש באס"ר

יִרְקַב / שָׁם רַע חוֹשְׁבִים  
וַיְהִי כְמוֹן לִפְנֵי רוּחַ נִישְׁבִים  
וַיִּקְשִׁיבוּ מִדְרָכֵיהֶם שְׂבִים  
שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹכְבִים

50

<ברוך הרוצה>

וְעִקַּל נְתִיב מַעֲקָשׁוּ ו  
וְהִלְשִׁין לִישׁוּף בְּלַחְשׁוּ  
וְהִקְעִיר לֵהֵב אִישׁוּ  
וְהִרְצַת אֹרֹר בְּגִדִישׁוּ  
וַיִּמְרֹר וְהִדַּס חֲלָשׁוּ

55

וְנִאָּמַר יָשׁוּב עֲמָלוֹ בְּרֵאשׁוּ

בְּרֵאשׁוּ / חֵשׁ לְעֲנוּתֵינוּ  
וּבְסוּף נְחָלֵשׁ עַל אֹדוּתֵינוּ  
וּמֵאֵל הִתְהַה יְשׁוּעָתֵינוּ  
יָשׁוּב יִרְחַמֵּינוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ

60

<ברוך חנון>

ז זָמַם מְחַשְׁבוֹת אָנוּן לְחֵרוֹשׁ  
זָד וְלִימַד רַע לְאַחֲשׁוּרוֹשׁ

י, ט: 'ואמר רב צריך לומר ארור המן ארורים בניו ארורה זרש אשתו כדכתיב [...] ושם רשעים ירקב'. 47 שם רע חושבים: שמם של החושבים רעה. 48 כמוץ לפני רוח: תהי' לה, ה, וראה מדרשו בתנחומא במדבר ד (מהר' בובר, עמ' 6): 'כך אומות העולם נמשלו בתכן ובקש, שנאמר יהיו כמוץ לפני רוח [...]'. נישבים: מועפים. 49 מדרכיהם שבים: ישראל החוזרים בתשובה, והשווה דהיי"ב ז, יד ועוד. 50 שובו וכו': יר' ג, יד וכב.

51 ועיקל: ועיקם. נתיב מעקשו: דרכו המעוקמת, דרך חטאיו, והשווה יש' נט, ח. 52 והלשין: לפני אשורוש על ישראל. לישוף בלחשו: השווה קה' י, יא, וראה בכיאוור לטור 31 לעיל. 53 והבעיר להב אישו: ללשון הטור ראה הושע ז, ו, יואל ב, ה ועוד. 54 אורו: אישו. עונשו של המן מידה כנגד מידה. 55 ומור: כינוי למרדכי על פי אס"ר ו, ג: 'מה מר ראש לכל הבשמים אף מרדכי ראש לצדיקים שכדורו'. ובבבלי מגילה י, ע"ב נדרש שמ' ל, כג: 'מר דרורי' כרמו למרדכי בעקבות תרגומו שם 'מירא דכיאו'. והדס: אסתר, ע"פ אס' ב, ז. חלשו: הכניעו, וראה שמ' יז, יג. 56 ישוב וכו': תה' ז, יז, ונדרש ביחס להמן במדרש תהלים ז, יב (מהר' בובר, לה ע"א) ובספרי דאגדתא על מגלת אסתר, מדרש פנים אחרים (להלן: מדרש פני"א), נ"ב, ו (מהר' בובר, עמ' לט). 57 בראשו: בראשיתו. 58 על אודותינו: בגללנו. 59 ומאל היתה ישועתינו: השווה יש' יב, ב. 60 ישוב וכו': מי' ז, יט.

61 מחשבות און לחרוש: על פי מש' ו, יח, ובתנחומא (הנדפס) תולדות ח, לה ע"ב נדרש הפסוק בעברות שהיו בעשו. 62 זד: הנושא בטור הוא המן. ולימד רע: קטרג על ישראל, ולצירוף השווה יר' יג, כג. לכה"י הגורסים זיד לימד' מקורו במש' כא, כד הנדרש בכמ"ר יא, א באדומים.

זמן כְּתָבְיוּ בַחֲדָשִׁים לְחֻדְשֵׁי רֵאשׁ  
 זְלַעְיָף לְאָבֵד אֹם דֵּלֶת רֵאשׁ  
 זְעַק מֹר בְּשָׁמַיִם רֵאשׁ  
 זְעוּף רְשָׁע כְּגֹבֵחַ אָפוּ בַל יִדְרוּשׁ

65

[בַּל יִדְרוּשׁ] / אֵלֹהֵי לְהַכְפִּירָהוּ  
 בֹר כָּרָה וַיִּחְפְּרִיהוּ  
 יִרְאִי יְיָ הַלְלוּהוּ  
 גְאוּלַּיִם וַיִּושַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא

70

<בְּרוּךְ גּוֹאֵל>

ח חֶשֶׁב לְכָצוֹר כָּרֶם וּלְעוֹלָלוֹ  
 חֲתוּף לְפָנָיו פְּרָחֵי גִידוּלוֹ  
 חֲתִית אֵשׁ חֲתָה לוֹ  
 חֶשׁ וְהִפִּיל פּוֹר גּוֹרְלוֹ  
 חֶפֶר וְנִפְל בְּשַׁחַת מִפְּעָלוֹ  
 חוֹלַל וְגַם קְבוּרָה לֹא הִיָּתָה לוֹ

75

לו / וּלְזַרְעוֹ הַשְּׂמֵדָתִי עֲבוּרָךְ  
 לְהַזְרִיחַ בַּחוּשָׁךְ אוֹרֶיךָ  
 מִי כְמוֹךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁרֶיךָ

63 זמן כתיבו: ייעד את כתיבת אגרותיו. בחודש לחדשים ראש: בניסן (אס' ג, יב). הלשון על פי שמ' יב, ב. 64 זלעיף: הסעיר, החריד. אום דלת ראש: כינוי לכנסת ישראל על פי שיה"ש ז, ו. 65 זעק: ראה אס' ד, א. מור בשמים ראש: כינוי למרדכי, וראה בביאור לטור 55. 66 רשע וכו': תה' י, ד. 67 [בל ידרוש]: ההשלמה מכ"י ג. אל יבקש. 68 בור וכו': תה' ז, טז, ונדרש באס"ר י, ב ביחס להמן. 69 יראי וכו': תה' כב, כד. 70 ויושע וכו': שמ' יד, ל, ו'ביום ההוא' מוסב על הישועה מהמן.

71 כרם: כינוי לכנסת ישראל על פי יש' ה, ז. ללשון הטור השווה דב' כד, כא, וראה גם מדרשו באיכ"ר [הנדפס] א, מ. והשווה פתיחתא דאס"ר יא: 'המן הרשע שחיק מחיק התחיל עוקר בגפנים'. 72 פרחי גידולו: כינוי לכנסת ישראל. ואפשר שכונתו לתינוקות ישראל ולמסופר באס"ר ז, יג: 'איך אני שולח ידי תחלה אלא באלו התינוקות'. וראה גם שם ט, ג. 73 חתית אש חתה: השווה מש' ו, כז ויש' ל, יד. הפסוק האחרון נדרש באס"ר ז, י לעניין גורלם של המתגרים בישראל. במחזור מנהג רומא, כ"י ירושלים 8°4281, נרשם בין דיני פורים: 'ומנהג לשבר כלים וקדירות של חרש ואומר ושברה כשבר נבל יוצרים כתות לא יחמול ולא ימצא במכתו חרש לחתות אש מיקוד ולחשוף מים מגבא'. 74 והפיל פור גורלו: על פי אס' ג, ז. גורלו: ראה אס"ר ז, יא: 'הפיל פור הוא הגורל עליו נפל הגורל'. 75 חפר ונפל בשחת: על פי תה' ז, טז ומדרשו באס"ר י, ב ביחס להמן. 76 וגם קבורה וכו': קה' ו, ג. במדרש זוטא קהלת ו (מהד' בובר, עמ' 10) נדרש הפסוק בהמן ובבניו. 77 לו: אותו. 78 להזריח בחושך אוריך: על פי יש' נח, י. 79 מי כמוך וכו': על פי דב' לג, כט. במדרש פנ"א, נו"ב, ו (מהד' בובר, עמ' 76) נדרש: '[...] ונתן מרדכי רגלו על צוארו של המן, ונגע פיו של המן לארץ, אמר מרדכי הבטיחנו הקב"ה כשאנו עושין רצונו כתיב אשריך ישראל מי כמוך וגו' ואתה על במותימו תדרוך [...]'. וראה גם ש"ר לח, ד, שנדרש פסוק זה במפלתו של המן, וראה גם אגדת בראשית נד (מהד' בובר,

80 רפאות תהי לשררך  
 <ברוך רופא>

ט טמן רשתו לשחתם  
 טלטל לטבתם ולהכותם  
 טבע חרותים פחותם  
 טרוף אבותם ואמותם וטף תולדותם  
 טוב ראה בצרתם בשמעו את רינתם  
 טאטא והמטים עקלקלותם  
 85

עקלקלותם / המטים אוי להם  
 לא נותר מהם ולא מהמיהם  
 ותמימים יתברכו בגשם באהליהם  
 יכלו בטוב ימיהם ושניהם  
 90

<ברוך מברך>

י יקשם צר והמרירם  
 יופי פניהם שיחר והקדירם  
 ישנו פץ להכאירם

עמ' 108) שנדרש במפלת עשו. לגרסת מחזורי רומניאה 'מי כמוכה ישראל שוררוך' נושא הטור הוא ה', ועל פי שמ' טז, יא. 80 רפאות וכו': מש' ג, ח, וצ"ל: 'לשררך'.  
 81 טמן רשתו לשחתם: השווה תה' לה, ז. 82 טלטל: זעזע. 83 טבע: כך מנוקד ככה"י, ושיעורו: תכונה, אופי, והוא כמו 'מטבע' בלשון חכמים. ונקט לשון 'טבע' בהשפעת המשך הטור 'חרותים כחותם'. חרותים כחותם: כינוי לישראל המושמים כחותם על לב ה', על פי שיה"ש ח, ו. ברוב כה"י הגרסה היא 'חרותים כחותם', ואף הוא כינוי לישראל הרשומים כחותם המילה. הטור יורד לשלאחריו: 'טבע חרותים כחותם' — טרוף וכו'. 84 טרוף: כמו לטרוף, להמית. ואפשר שיש לנקדו: טרוף. אבותם ואמותם וטף תולדותם: השווה יר' טז, ג. 85 טוב: כינוי לה'. ראה וכו': תה' קו, מד, וראה ד"ר ב, כג: 'ואף לע"ל אין נגאלים אלא מתוך חמשה דברים הללו [...] ודוד פירש אותן [...] וירא בצר להם הרי מתוך צרה. בשמעו את רנתם הרי מתוך תשובה [...]'. 86 טאטא: השמיד. והמטים וכו': תה' קכה, ה. 87 עקלקלותם המטים: הנוטים מדרך הישר והולכים בדרכי עקלקלות. 88 ולא מהמיהם: יח' ז, יא, והקדמונים פירשוהו: מבניהם (התרגום), או מהמיינם (רד"ק). 89 ותמימים: כינוי לישראל. בגשם: ברוב כה"י לא נרמזה שאילת גשמים בטור זה, אלא בזה שאחריו. באהליהם: רוב כה"י גורסים: 'באלהיהם', והשווה יש' סה, טז. 90 יכלו בטוב: איוב כא, יג. הכתיב בפסוק הוא 'יכלו' בעוד שהקרי הוא 'יכלו', ובהתאם לכך ההבדלים שבין כה"י. ושניהם: אינו בפסוק, ונוסף בכמה מכה"י משום לשון החתימה, ועל פי איוב לו, יא: 'יכלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים'.  
 91 יקשם: טמן להם פח. והמרירם: העציבם, הביא עליהם פורענות. 92 שיחר והקדירם: השווה שיה"ש א, ה, ושיעורו: השחית את יופיים. 93 ישנו: אס' ג, ח: 'ויאמר המן [...] ישנו עם אחד'. פץ: אמר. להכאירם: כמו להכעירם, וראה משנה ב"ק ט, ד. ואפשר שרומז לנדרש באס"ר ז, יב: 'שניהו רברכן שאוכלין ושותין ואומרים עונג שבת עונג יום טוב', או לנאמר בבבלי מגילה יג, ע"ב: 'ישנו מן המצות'.

- 95 יַעֲץ בָּאוּרוֹ לְהַבְעִירָם  
 יִמְחָה שְׁמוֹ וְשֵׁם זָרְעוֹ מִלְּהַזְכִּירָם  
 יִוֹשֵׁד וְיִזְכֹּרֵת מֵאַרְץ זָכָרָם  
 זָכָרָם / וּמִלְכוּתָם יִי יְהִרָם  
 יְגוֹן וְאַנְחָה לְהִגִּיס  
 מִי הֵיָם כְּנֹד כּוֹנִיס  
 נְדָחִי יִשְׁרָאֵל יְכַנִּיס 100

<ברוך מקבץ>

- יא כּוֹפֵר נַפְשׁ כְּנַתְנוּ לִי  
 כַּעַס הַשְּׁבִית וְנִרְצָה לִי  
 כְּנָם צַר לְשָׁקוֹל כְּסָף בְּיָרְאִי יִי  
 כְּלָתָהּ בּוֹ חֲמַת אֵל אֶלְלָה־יָם יִי  
 כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִי 105  
 כֵּן יֵאבְדוּ כָּל אוֹיְבֶיךָ יִי  
 יִי / יְהִי שְׁמֶךָ שְׁלִים בְּקִרְיָאָה  
 בְּאֵבְדֶּךָ שֵׁם רְשָׁעִים מִנְּשִׂיָה  
 לְעִשׂוֹת בְּהֵם מִשְׁפָּט כְּתוּב הַלְלוּיָהּ  
 וַיֵּאמֶר כִּי יָד עַל פֶּס יָהּ 110

<ברוך אוהב>

94 באורו להבעירים: השווה יח' ה, ב. באורו: באישו. 95 ימחה שמו: על פי תה' קט, יג. 96 יושמד ויוכרת: ראה פדר"א מט (מהד' רד"ל, קי ע"א): 'רבי שמעון בן יוחאי אומר רצה הקב"ה להשמיד ולהכרית זרעו של עמלק [...]'. ויוכרת מארץ זכרם: על פי תה' קט, טו, ונדרש בפדר"כ זכור א (מהד' מנדלבוים, עמ' 41): 'תהו מזכירין שמו מלמטין ואני מוחק שמו מלמעלן'. 98 יגון וכו': על פי יש' לה, י ושם נא, יא. הפסוק הראשון נזכר גם בשלהי מדרש פנ"א, גר"ב, ו (מהד' בובר, עמ' 82). 99 מי וכו': על פי תה' לג, ז. 100 נדחי וכו': תה' קמז, ב. 101 כופר נפש כנתנו לה': על פי שם' ל, יב, וראה לנאמר בירוש' מגילה א, ה (דף ע, ע"ד) בטור 15 לעיל ובביאורו. 102 כעס השבית: הנושא: כופר, והשווה לשם' שם: 'ולא יהיה בהם נגף בפקד אותם'. 103 כנס: כשאמר. צר: כינוי להמן. לשקול כסף: ראה אס' ג, ט. 104 אל וכו': יהושע כב, כב ותה' נ, א. 105 כי הנה וכו': תה' צב, י, וראה ספרי במדבר פד (מהד' הורוביץ, עמ' 81): 'מגיד הכתוב שכל מי שקם על ישראל כאלו קם על המקום [...] כי הנה אויבך ה' [...]'. 106 כן יאבדו וכו': שו' ה, לא. 107 יהי שמך שלים בקריאה: על פי פדר"כ זכור טז (מהד' מנדלבוים, עמ' 53): 'ר' לוי בשם ר' חונא בר' חנינא כל זמן שזרעו של עמלק קיים בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם, אבד זרעו של עמל' מן העולם, השם שלם והכסא שלם'. 108 מנשיה: מן הארץ. 109 לעשות וכו': תה' קמט, ט. 110 ויאמר וכו': שם' יז, טז.

יב לעורר ריב ומדון  
 לחש כהוליק על גחון  
 לקנות עם ולטחון  
 לנגאלו בלא כסף ולא הון  
 לו נאמר פא זרון ויבוא קלון 115  
 לפני שבר גאון

גאון / וגאה תשפיל מגאון  
 להשתיק פיהם ולהחריש אָזנם  
 בפקדך עליהם עונם  
 יתמו חטאים מן הארץ וישעים עוד אינם 120  
 <ברוך מכניע>

יג ממזר פנתלה על קורה  
 מול פניו להדקרה  
 מען אשר פץ אותו הקרא  
 מלא בור אשר כרה

111-112 לעורר ריב ומדון: על פי מש' י, יב וחב' א, ג. כהוליק על גחון: ויק' יא, מב, ופירושו: כנחש. השווה לטור 31 וראה שם בבאיור. ושיעור הטורים: המן השמיע דברי בלע על ישראל כדי לעורר עליהם ריב ומדון. 113 ולטחון: ולענותם, ולהשמידם. 114 לנגאלו בלא כסף ולא הון: כינוי לישראל, על פי יש' נב, ג. בירוש' תענית א, א (סג, ע"ד) כך נדרש הפסוק: 'אמר לו ר' יהושע וכי אם יעמדו ישראל ולא יעשו תשובה אינן נגאלין לעולם? אמר לו ר"א הקב"ה מעמיד עליהן מלך קשה כהמן ומיד הן עושין תשובה והן נגאלין [...] אמר לו ר' יהושע והא כתיב חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו? [...]'. והשווה לפר"א נ (מהד' רד"ל, קב ע"א) שנדרש באופן אחר: 'אם על המלך טוב קח את חצי ממוני ותתן לי רשות עליהם אמר לו המלך הרי הם נתונים לך חנם. ורוח הקודש מכרות ואומרת חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו'. 115 בא זדון וכו': מש' יא, ב. ונדרש בכ"ר [הנדפס] סה, כב: [...] ובשעה שנכנס עשו אצלו אביו נכנסה עמו גיהנם המד"א בא זדון ויבא קלון'. 116 לפני וכו': מש' טז, יח. בבבלי מגילה טו, ע"ב מוסברת התמיהה מה ראתה אסתר שזימנה את המן למשתה: 'רבה אמר לפני שבר גאון'. 117 גאון וגאה: הציורף על פי מש' ח, יג: 'גאה וגאון'. וגאה תשפיל: ראה מש' כט, כג ועוד. בכמ"ר יג, ג נלמד מהפסוק: 'גאות אדם זה עמלק שנתגאה על הקב"ה בחרופיו וגדופיו [...]'. מגאון: צ"ל כגרסת כל כה"י: 'מגאונם', ובכ"י א קמץ תחת הוי"ו. 118 להשתיק פיהם ולהחריש אונם: ללשון השווה מיכה ז, טז. בילק"ש ח"ב, רמז תקנ"ט (בשם ה"למדנו', ולא מצאתי מקורו), נלמד מפסוק זה ומהבא אחריו: 'כשם שביישתי לנחש ואררתי אותו [...] כך אני עתיד לאררן ולביישך'. 119 בפקדך עליהם עונם: השווה ויק' יח, כה ועוד. 120 יתמו וכו': תה' קד, לה, וראה ויק"ר ד, ז (מהד' מרגליות, עמ' צה).

121 ממזר: כינוי להמן, אולי משום שהוא מזרע עמלק שהיה בן תמנע, שהייתה בת עשו ופלגשו (ראה תנחומא [הנדפס] וישב א [מד, ע"ב]). על קורה: ראה מדרש פנ"א, נו"ב, ה (מהד' בוכר, עמ' 72): 'והיה המן חוזר ומבקש קורה של נ' אמה ולא מצא'. 122 מול: אל מול בניו שנתלו עמו. 123 מען: מענה, דיבור. אשר פץ: אשר דיבר לפני אחשוורוש. הקרא: נראה משובש, וצריך להיות כגרסת כה"י: 'קרה' או 'הוקרה'. 124 מלא בור אשר כרה: על פי תה' ז, טז, והשווה לטור 68 ולביאורו.

- 125 מְרַדְכֵי יֵצֵא בְּלוּשׁ מִלְכוּת [ו]עֲטָרָה  
מֵאֵד לְיְהוּדִים הֵיטָה אוֹרָה
- אוֹרָה / לְחֻקֵּי שִׁינוֹן [ד]ת [ו]הוֹגִי  
וּמְהַלְלִים בְּמִנִּים וְעוֹגֵב  
מְגִדֵּל עוֹז שֵׁם יְיָ הַנְּשֻׁגָב  
בוֹ יְרוּץ צְדִיק וְנִשְׁגָב 130

## &lt;ברוך מבטח&gt;

- יד [נצ]לֵב צַר וְשֵׁמ[ו] נִמְחָה  
נוֹטְרָה מִשֶּׁק וְאֶפֶר נִתְפַתְּחָה  
נְה[פ]י יְגוֹן לְשִׁמְחָה  
נְבוֹכָה צְהֵלָה וְשִׁמְחָה  
נִשְׂמַח בֶּן בְּאֵם הַבָּנִים שִׁמְחָה 135  
נֹאמֵר זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נְגִילָה וְנִשְׂמְחָה  
וְנִשְׂמְחָה <מְחָה> / בְּיוֹפֵי מְקַלְלוֹ  
בְּכָבוֹד אוֹמֵר כּוֹלוֹ  
כְּקוֹל מַיִם רַבִּים נִשְׁמַע קוֹלוֹ  
פְּתָאוֹם יְבוֹא אֶל הַיְקָלוֹ 140

## &lt;ברוך&gt; אלהי דוד

## טו סוֹעֵפּוֹ מִזְנָבִים בְּבְרִית כּוֹפְרִים

- 125 מרדכי וכו': על פי אס' ח, טו. 126 ליהודים וכו': שם טו. 127 לחוקרי: ללומדי.  
שינון דת: לימוד התורה. והוגיו: וההוגים בה. 128 ומהללים וכו': על פי תה' קג, ד. 129  
מגדל וכו' יי: מש' יח, י. הנשגב: המרום. 130 בו וכו': שם.
- 131 [נצ]לב: ההשלמות מכ"י י. נתלה, תרגומו של 'ויתלו את המן' (אס' ז, י): 'וצליבו ית המן'.  
ושמו נמחה: לצירוף ראה תה' קט, יג ועוד. 132 נוטרה: כינוי לישראל, על פי שיה"ש א,  
ו ומדרשו בשיה"ש"ר א, ד. משק ואפר: לצירוף ראה אס' ד, א ועוד. נתפתחה: הותרה, נחלצה  
מצרתה. 133 נהפך וכו': על פי אס' ט, כב. 134 נבוכה צהלה ושמחה: העיר שושן, על  
פי אס' ג, טו ושם ח, טו. ונראה שהפייטן מייחס את הכינויים לכנסת ישראל. 135 באם  
הבנים שמחה: כינוי לכנסת ישראל, על פי תה' קיג, ט, וראה מדרשו בפדר"כ רני עקרה א (מהד'  
מנדלבוים, עמ' 310): 'ד"א מושיבי עקרת הבית [...] זו ציון [...] אם הבנים שמחה, ואמרת בלבבך  
מי ילד לי את אלה וגו' [...]. ושיעור הטור: כשם שכנסת ישראל צהלה בשושן, כן נשמח לעתיד  
בשמחתה. 136 זה היום וכו': תה' קיח, כד. 137 ביופי מכללו: בירושלים, על פי תה' ג,  
ב. 138 בכבוד וכו': בבית המקדש, על פי תה' כט, ט. 139 כקול וכו': על פי יח' מג, ב,  
וראה גם תה' צג, ד. 140 פתאום וכו': מל' ג, א.
- 141 סועפו: נקצצו, ראה יש' י, לג. מזנבים: כינוי לעמלקים, על פי דב' כה, יח. בברית כופרים:  
אפשר שרומז למובא בפדר"כ זכור יא (מהד' מנדלבוים, עמ' 49); וראה בטור 11 ובביאורו.

- סוֹטְנִים שׁוֹנְאִים גּוֹמֵץ חוֹפְרִים  
 סָדֵר אַגְרוֹת סָפְרִים  
 סְגוּלִים בְּשִׁמְחָה מְסַפְרִים  
 שְׂמֵחִים יוֹשְׁבֵי בְּנֵי עִירוֹת וּכְפָרִים 145  
 שִׁשׁוֹ לְקִיִּים אֶת יְמֵי הַפּוּרִים  
 הַפְּרִים / לְקִיִּים בְּהַמוֹנֵי  
 כִּי נִהְפָּךְ לְשִׁשׁוֹן יְגוֹנֵי  
 עֲשֵׂה אֶל מִשְׁפָּטֵי וְדִינֵי  
 אֶל יְיָ בְּצַרְתָּה לִּי קְרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי 150  
 <ברוך שומע>

- טז [עיר שושן בראשונה נבוכה  
 עוד שניה בקדוה הבריכה  
 עת צרה לרונתה נהפכה  
 עלת למכה ארוכה  
 עדות מגלה לעמה התמיכה 155  
 עצה ותכתב אסתר המלכה  
 המלכה / ומרדכי כתבו ללמדה  
 את ימי הפורים להעמידה  
 כאחת ישאל ויהודה  
 עבדו את יי בראה וגילו ברעה 160  
 ברוך <שאותך

### יז פורע פרות כהפיל קמיהם

- 142 סוטנים: האומרים דברי שטנה, וראה עז' ד, ו. גומץ חופרים: על פי קה' י, ח, ומדרשו בקה"ר י, א בהמך. 143 סדר: עניין, תוכן, והוא כנראה כינוי למגילת אסתר. 144 סגולים: כינוי לישאל, על פי שמ' יט, ה. 145 כרכים עירות וכפרים: הלשון על פי משנה מגילה א, א. וראה ח"ג. 146 לקיים וכר: אס' ט, לא. 147 בהמוני: בקרב ישראל, או ברוב עם. 148 כי נהפך לששון: ראה טור 133 ובביאורו. 149 משפטי ודיני: תה' ט, ה. 150 אל יי וכר: שם קכ, א.  
 151 עיר וכר: מכאן ואילך על פי כ"י ש. על פי אס' ג, טו. בראשונה: בתחילה. 152 שניה: שנית, שוב. הבריכה: נראה שצ"ל כמו בכמה מכה"י: 'רופכה' ו'הרפכה', ומשמעותו: נתמוגגה, נתבלבלה מחמת המהפך. ואולי כוונתו שהיגון והשמחה היו כה סמוכים עד שנתערבו. 153 עת צרה: על פי יר' ז, ז, וראה ירוש' תענית א, א (סג, ע"ד): 'אמר לו רבי אליעזר הקב"ה מעמיד עליהן מלך קשה כהמן ומיד הן עושין תשובה והן נגאלין, מה טעמא, ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע'. 154 עלת למכה ארוכה: על פי יר' ל, יז. 155 התמיכה: ייסדה, תיקנה, והנושא בטור הוא אסתר. 156 עצה: יעצה. ותכתב וכר: אס' ט, כט. 158 את ימי הפורים: שם לא. להעמידה: לקבוע, לתקן. 159 כאחת: יחדיו. 160 עבדו וכר: תה' ב, יא.  
 161 פורע פרות: כינוי לה', וללשון ראה שו' ה, ב. וראה גם מדרשו בירוש' פסחים י, ו (לז),

פָּחַדָם נִפְלַע אֹיְבֵיהֶם  
 פָּרְזִים הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵיהֶם  
 פּוֹרִים עוֹשִׂים בְּזַמְנֵיהֶם  
 פָּרֶשֶׁת תּוֹקֵף פְּנִיכָה אֲלֵיהֶם 165  
 פִּתְאוֹם קִיּוּמוֹ וְקִבְלוּ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם

עֲלֵיהֶם / וְעַל זֶרְעָם טוֹב  
 שְׂמָחָה וּמִשְׁתָּה יוֹם טוֹב  
 וַיְמִיחֵם לְכָלֹת בְּטוֹב  
 הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב 170

<ברוך הטוב>

יח צוֹר צִימַת צָר צָלוּב צוֹרֵת צִלְמוֹ  
 קָשָׁב קוֹל קְדוֹשֵׁי קָהָל קְנוֹיֵת קְדוּמוֹ  
 רָם רָצָה רַחֵשׁ רַעִים רוֹצֵי רוּמָמוֹ  
 תוֹמֵךְ תּוֹכֵן תּוֹחֵלֶת תּוֹלְדוֹת תּוֹצְאוֹת תְּמִימוֹ 175  
 אֶזְנֵן לַחֵשׁ עֲרָךְ זָמַר רִנָּן דּוֹרִישׁ טוֹב לְעַמּוֹ

לְעַמּוֹ / [חִילָץ חַי] מִיַּד מְרַעוּ  
 זָכַר בְּרִיתוֹ וְהוֹשִׁיעוּ  
 קִנְמֹן מוֹר [בְּכָל] מְדִינֹת הוֹלֵךְ שְׂמָעוּ  
 דּוֹבַר שְׁלוֹם לְכָל זֶרְעוֹ 180

<ברוך עושה>

ע"ד): 'כתיב בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו את ה' — התנדבו ראשי עם, כשהקדוש ברוך הוא עושה לכם ניסים תהו אומרין שירה'. קמיהם: שונאיהם. 162 פחדם וכו': על פי אס' ט, ב. 163 פרוזים וכו': על פי אס' ט, יט. 164 בזמניהם: כיום שנחו בו מאויביהם. 165 פרשת תוקף: עניין תוקפם וגדולתם של מרדכי ושל אסתר, ועל פי אס' י, ב. 166 פתאום: במהרה. קיימו וכו': שם ט, כז. 167 עליהם וכו': שם. 168 שמחה וכו': שם יט. 169 וימיהם וכו': ראה טור 90 וביאורו. נוסח רוב כה"י 'לעשות הישר והטוב' הוא על פי דב' ו, יח, בעוד שנוסח כ"י אחרים 'וחסידך ישמחו בטוב' הוא על פי דה"ב ו, מא. 170 הודו וכו': תה' קיח, א ועוד.

171 צור: מכאן ואילך על פי כ"י א. כינוי לה'. צימת: הכרית. צר: כינוי להמן. צלוב: תלה, וראה טור 131 וביאורו. צלמו: דמותו, גופתו. 172 קשב: שמע, קיבל. וראה גרסת רוב כה"י 'קשוב', לשון בקשה. קדושי וכו': כל אלו כינויים לישראל. קנוית קדומו: שקנה אותם מקדם, ועל פי תה' עד, ב. 173 רם: כינוי לה'. רצה: קיבל. רחש רעים: תפלת ישראל. רוצי רוממו: המבקשים לרומם את ה'. 174 שקד: היה ער וקשוב. הנושא בטור הוא ה'. שמע: קול, תפילה. שפר שינן: יפי תורתם ותפילתם של ישראל. שעשועי שלומו: כינוי לישראל, שהם ילדי שעשועיו של ה'. 175 תומך: מחזק. תוכן: מייסד, מתכנן. תוחלת: תקווה. תולדות וכו': כינוי לישראל. תמימו: כינוי לאברהם, על פי בר' יז, א. 176 אֶזְנֵן לַחֵשׁ: הקשיב לתפילה. הנושא בטור הוא ה'. ערך זמר: סדר רינה ותפילה. דוריש וכו': כינוי למרדכי, על פי אס' י, ג. 177 [חילץ חין]: ההשלמה מכ"י ש. חין: כינוי לה'. מיד מרעו: על פי יר' כ, יג ועוד. 179 קנמן מור: כינוי למרדכי, על פי שמי' ל, כג, וראה טור 55 וביאורו. בכל מדינות הולך שמעו: על פי אס' ט, ד. 180 דובר וכו': שם י, ג.

## תיאור כתבי היד

- כ"י א (נוסח היסוד)
- (1) כ"י TS NS 275.158: דף אחד. מכיל את חטיבות א-ח של הקרובה. מילים בודדות מנוקדות ניקוד טברני.
- (2) כ"י TS NS 235.50(a): דף נוסף מאותו כתב יד. מועתקים בו חטיבות ט-יב ופיוט ההרחבה 'אספרה אל חוק'.
- (3) כ"י Or. 1080 15.6: גיליון נוסף מאותו כתב יד. בדף האחד סופו של פיוט ההרחבה 'אספרה אל חוק' והמשכו 'אמל ורבך'. בהמשך מועתק פיוט ההרחבה השכיח 'אז בגאלך חלק'. בדף האחר באים שלהי פיוט ההרחבה 'את איבוד פורכיי' לשלמה החבר, שרשרת פסוקים החותמת את חטיבה יב, חטיבה יג וראשית פיוט ההרחבה 'אז מנעורי רבת צררוני' לפינחס הכהן. לכתב היד מצורף דף נוסף מהעתקתו של אותו סופר, ובו פיוט ההרחבה 'אורה וישועה אושרה נושעה' מאות י, ציון לאמירת 'וכנסי פלאך' [=הנוסח הארץ-ישראלי של פסקת מעין המאורע לפורים] וחטיבה יח של הקרובה 'יאהב אומן'. בצדו השני של הדף מועתק 'יוצר פורים' שראשיתו 'ומאמר אל אמץ רום ותחת להקים' לשלמה החבר.<sup>1</sup>
- (4) כ"י TS NS 71.112 וחלק ממנו כ"י TS NS 275.155: שני קרעים מדף אחד של אותו כתב יד, שנקרע לפחות לשלושה גזרים. מועתקים בהם קטע מפיוט ההרחבה 'אחשוורוש והמן הרע' וקטע מפיוט ההרחבה 'את איבוד פורכיי'.
- (5) כ"י אדלר 2425.5: דף נוסף של אותו כתב יד. ע"א מחזיק את סופו של פיוט ההרחבה 'אז מנעורי רבת צררוני' וציון לברכת 'מבטח לצדיקים'. בע"ב מועתקות חטיבות יד-טו וראשיתו של פיוט ההרחבה 'אסתר ומרדכי לבם נתך'.
- (6) כ"י TS NS 235.50(b): דף נוסף מאותו כתב יד, קרוע בשוליו העליונים. מחזיק בצדו האחד את קצהו של פיוט הרחבה בלתי ידוע לחטיבת ההודאה, החל מן המילים '[...]עדים ועל רוב טובך מודים'. בסופו בא בכתב היד ציון לאמירת פסקת מעין המאורע לפורים 'וכנסי פלאיך'. אחר מועתקת חטיבה יח. בע"ב של הדף רהטים לעושה השלום: 'אצפצף לפאר' ליחיי ו'תיסד עירך' לר' יוסף אלברדאני.
- (7) כ"י TS NS 201.118: קרע דף מאותו כתב יד. ע"א מחזיק את המשך הרהט 'תיסד עירך' ובסיומו ציון לברכת 'עושה השלום'. בתחתית הדף נרשם בצורה מרושלת 'זה הקטרס לרבנא עלי החבר כ'סג' בר יחזקאל החזן נ[.]. בע"ב שבעתא לפרשת שקלים המיוסדת על הפסוק 'כי תשא את ראש בני ישראל וכו'.

## כ"י ב

- (1) כ"י TS H 12/16: גיליון מכתב יד שהחזיק את הקומפוזיציה כולה, בהעתקה

1 נזכר בספרו של ע' פליישר, היוצרות בהתהוותם והתפתחותם, ירושלים תשמ"ד, עמ' 339, הערה 10.

מפוארת. בע"ב של הדף הראשון מועתקות חטיבות א-ג (עד טור 27). ע"א מטושטש לחלוטין, ואפשר שאין בו אלא ניסויי קולמוס של המעתיק, שרשם כמה פעמים את המילים 'וארץ אצהיל בשירות'.<sup>2</sup> בדף השני מועתקים סוף הפיוט 'אמל ורבך' וראשית הפיוט 'אז בגאלך חלק'.

(2) כ"י TS H 12/31 : גיליון נוסף מאותו כתב יד. בדף האחד סוף מפיוט שהרחיב את החטיבה השלישית, שצורף לקרובה משהחלו לומר עמה קדושה — 'בלילה אשר נחתך קץ המן', וראשית הסילוק לפורים 'ומרדכי ידע בעת נגזרה גזרה'. הדף השני מחזיק את חטיבות ה-ט (מטור 44 [עם עשרת'] עד טור 87 [אוי']).

(3) כ"י TS NS 276.108 : גיליון נוסף מאותו כתב יד. בדף האחד חלק מהרהט 'בלילה אשר נחתך קץ המן'. דף זה ניזוק קשה מאוד. הדף השני מחזיק את חטיבות ט-יב (מטור 87 [להם']), ואת ראשית הפיוט 'אספרה אל חוק'.

(4) כ"י TS NS 101.41 : גיליון נוסף מאותו כתב יד. מחזיק את סופו של פיוט ההרחבה 'אסתר ומרדכי לבם ניתך', ואת חטיבות טז-יח. אחר חטיבה יח מועתק הרהיט 'משתה ושמחה יום טוב והנחה' למבורך.<sup>3</sup>

כ"י ב<sup>1</sup>

כ"י TS 6 H 6/6 : גיליון ובו שמונה טורים ראשונים בלבד מן הקרובה. בראשם הכותרת: 'אתחיל לכתוב מעמד פורים'. ניקוד טברני מלא. במקום הפנוי בגיליון הועתק המשך 'תרתייב יום השבת' [=סדר יום השבת].<sup>4</sup>

כ"י ב<sup>2</sup>

(1) כ"י אדלר 7-8-2131 : גיליון (כנראה חולק בצילום לשני דפים) מקונטרס פיוטים לפורים. הדף האחד מחזיק בע"א רישומים בערבית, ובע"ב את החטיבה הראשונה של הקרובה (עד טור 7 [בניס']). בדף השני בא קטע מהסילוק לפורים 'ומרדכי ידע בעת נגזרה גזירה'. חטיבת הקרובה מנוקדת ניקוד טברני מלא.

(2) כ"י TS NS 208.75 : שני גיליונות רצופים מאותו כתב יד. באחד מועתקת חטיבה ג של הקרובה (מטור 25 [ועל עצו']), ובהמשכה פיוט ההרחבה 'בלילה אשר נחתך קץ המן'. הגיליון השני מחזיק את המשכו של הפיוט הזה. חלק מכתב היד מנוקד ניקוד טברני מלא.

כ"י ב<sup>3</sup>

כ"י MC VIII 321 : דף ובו תחילת הקרובה (עד טור 3 [אויביך']). ברוב הדף מועתקים במהופך פסוקי קרבנות של חג השבועות. ע"ב מכיל שרידים שלא הצלחתי לזהות.

2 מילות הפתיחה של קדושתא לפסח לשלמה סולימן, נדפסה בידי ו' פדבה, 'וארץ אצהיל בשירות מנושקות' — קדושתא לפסח לשלמה סולימן, קבץ על יד, יא (ב) (תשמ"ט), עמ' 61-1.

3 נדפס על ידי ע' פליישר, 'עושה השלום לפורים', טורי ישרון, יח (תשל"א), עמ' 7-8.

4 בנוגע לכה"י ראה בספרו של ע' פליישר, (לעיל, הערה 29), עמ' 244-247. וראה בפרק המבוא.

## כ"י ג

(1) כ"י TS H 15/16: גיליון אחד. בצדו האחד מגרעת שקדמה לכתיבה, אך שולי הדף נקרעו עוד אחר ההעתקה. ניקוד טברני חלקי. מחזיק את חטיבות א-ג (עד לטור 24), את חטיבות יג-טו ואת ראשיתו של פיוט ההרחבה 'אסתר ומרדכי לבס ניתך'. לפני הקרובה מועתק הסילוק הקילירי לפרשת 'החודש' הוא נקרא ראש וראשון<sup>5</sup>, מן המילים 'שבעתיים יחודש שתיים בשנה יתחדש'.

(2) כ"י TS H 12/9: גיליון נוסף מאותו כתב יד, וצורתו כצורת קודמו. מחזיק את חטיבות ג-ח (טורים 25-78), ואת פיוטי ההרחבה 'אתה אבדתה חדוהי ורעוהי די צלמא' (מן הסטרופה המתחילה באות ק) ו'איש חמודות חז'.

## כ"י ד

כ"י TS NS 110.68: גיליון בודד, בלוי ביותר. דף אחד ממנו מחזיק את חטיבות א-ו (עד טור 59 ['מאל']). ניקוד טברני חלקי. הדף האחר ריק.

## כ"י ה

(1) כ"י TS NS 235.191: קרע דף, מחזיק שרידים מחטיבה א של הקרובה (עד טור 7). ניקוד טברני מלא. כותרת הקרובה — 'ניחן פורים רבין אלעזר זל' — מעוטרת. בע"ב שרידים שלא הצלחתי לזהות.

(2) כ"י TS NS 276.110(b): קרע דף מאותו כתב יד ובו שרידים מעטים מחטיבות ג-ח (טורים 29-77).

(3) כ"י TS NS 277.17: קרע דף שחלקו העליון ניטל. ע"א מכיל חלק מחטיבה יא (מטור 104 ['חמת']), וע"ב קטע מפיוט ההרחבה 'אספרה אל חוק'.

## כ"י ו

כ"י אדלר 2478.12: דף ובו חטיבות א-ה (עד טור 46 ['רשעים']). ההעתקה נראית מאוחרת ואיננה מדויקת.

## כ"י ז

(1) כ"י אדלר 2858.39: דף ראשון מקונטרס שהחזיק את הקרובה ופיוטי הרחבה רבים שנלוו עליה. במקורו נכתב כתיבה מרווחת ומפוארת, אך שרידיו מרוטים, רבים בהם הנקבים וקריאתם קשה. הדף מחזיק את החטיבות א-ג (עד טור 27).

(2) כ"י TS NS 129.53: כנראה גיליון נוסף מאותו קונטרס. מהוה ביותר, בלוי, ומחורר. מחזיק את חטיבות טז-יח (מטור 160), ולאחריהן את הרהט לעושה השלום 'משתה ושמחה יום טוב והנחה' למבורך החזן.

## כ"י ח

כ"י TS NS 243.123: גיליון, קרוע בשוליו העליונים. בע"א מועתק קטע מהסילוק לפורים 'ומרדכי ידע בעת נגזרה גזירה'. בע"ב באים פיוטי קדושה לפורים שניתן

5 הסילוק הנו חלק מן הקרובה הקילירית לשבת החודש — 'אתית עת דודים כנעה' (א. 8904).

לזהות משרידיהם את החתימה 'הלוי חזן', אך ראשיתם חסרה. בהמשך הדף חטיבות ג-ה (עד טור 43).

כ"י ט

כ"י TS NS 101.40 : גיליון אחד. בדף האחד חטיבות ד-ו (מטור 34 [לא ידע'] עד טור 55 [ו'הדס']). בדף האחר קטע מן הפיוט 'אספרה אל חוק'. חלק מן הפיוטים מנוקד ניקוד טברני מלא.

כ"י ט<sup>1</sup>

(1) כ"י MC IV 292 : קרע דף. מחזיק את שרידי חטיבות ח-ל (טורים 78-118) ושרידים מפיוטי ההרחבה 'אספרה אל חוק' ו'אז מנעורי רבת צרוני'.  
 (2) כ"י TS NS 243.49(b) : קרע דף, כנראה מאותו כתב יד, לקוי בראשו ובשוליו. ע"א מחזיק שרידים מן הפיוט 'אמל ורבך' ושרידים מחטיבות יג-יד מטור 122 ('[ע]שרת בניו') ואילך. בע"ב באים שרידים מפיוט ההרחבה 'איש חמודות חז חיוה תניינה' מאות י, ומחטיבה טו של הקרובה (עד טור 148 [כי נהפך]).

כ"י ט<sup>2</sup>

כ"י WMC I 126-127 (53) : דף קרוע בשוליו התחתונים. ניקוד טברני חלקי. מחזיק את חטיבות ח-יב (מטור 80 [לשריך]). שני הטורים האחרונים של חטיבה יב נוספו בכתיבה שונה.

כ"י ט<sup>3</sup>

כ"י TS NS 274.64 : קרע דף. ע"א מחזיק את חטיבות י-יא (עד טור 108 [באברך]). ע"ב ריק.

כ"י י

(1) כ"י TS NS 235.78 : דף מכתב יד ששרידיו מחזיקים כמה מחטיבות הקרובה ומפיוטי ההרחבה הנלווים לה. שרידים ממחזור זה, ובהם פיוטים למועדים נוספים, נתפזרו בכמה מספריות הגניזה. כתב היד מרווח ומפואר, ומעיד במעתיקו כי הבין לאשורו את המבנה המורכב של הקומפוזיציה. כל חטיבה מועתקת בעמוד נפרד, וטורן הראשון של סטרופות המשנה מוזח כלפי מרכז העמוד. הדף מחזיק את חטיבות ו ו-ז של הקרובה.

(2) כ"י TS NS 275.66(a) : דף נוסף מאותו כתב יד. מחזיק את חטיבות ח ו-ט.

(3) כ"י TS NS 239.28 : דף נוסף מאותו כתב יד. מחזיק את חטיבות י ו-יא.

(4) כ"י TS NS 243.90 : דף נוסף מאותו כתב יד. מחזיק את חטיבה יב ואת ראשית הפיוט 'אספרה אל חוק'.

(5) כ"י TS NS 275.166(b) : דף נוסף מאותו כתב יד. ע"א מביא את המשך הפיוט 'איש חמודות חז חיוה תניינה', מן הסטרופה השנייה עד סופה של השלישית, ומיד בהמשכו ציון לברכת 'משען ומבטח לצדיקים'. בע"ב מועתקות חטיבה יד וראשיתו של פיוט ההרחבה 'אורה וישועה אושרה נושעה'.

## כ"י ב

(1) כ"י TS H 12/32: גיליון מכתב יד ששרידיו מקיפים חלקים נרחבים מן הקרובה. דף אחד מביא חלק מהסילוק 'ומרדכי ידע בעת נגזרה גזירה'. בדף השני מועתקות חטיבות ט-יב (מטור 86) וראשית הפיוט 'אספרה אל חוק'.

(2) כ"י TS NS 275.200: גיליון נוסף מאותו כתב יד, כנראה הפנימי בקונטרס. בדף הראשון החל המעתיק לכתוב כתיבה מרובעת ורחבה, אבל בהמשך שב לצורת הכתיבה האופיינית לגיליונות האחרים. הדף הראשון מחזיק את חטיבה יג ואת פיוט ההרחבה 'אתה הוא מבין עתידות', שהמשכו הישיר בא בע"א של הדף השני של הגיליון. ע"ב של אותו דף מחזיק את חטיבה יד ואת הפיוט 'אורה וישועה אושרה לנושעה' עד למחרוזתו השמינית (אות ח).

(3) כ"י TS NS 243.125: גיליון נוסף מאותו כתב יד, בלוי ומהוה. בדף הראשון המשך הפיוט 'אורה וישועה אושרה לנושעה' מאות ט עד סופו. ע"ב מביא את חטיבה טו ולאחריה ציון לאמירת הפיוטים 'איש צר ואויב', 'אסתר ומרדכי לבם ניתך' ו'אכלוני בלעוני פזמון' ו'זונב'. הכתוב במחציתו התחתונה של הדף ניטשטש לחלוטין. בראשו של הדף השני נכתב 'בצרה ארו חיוה אחרי [...] קול אורה וישועה] ויקול נצלב צר [...] ב'. אחרי כן מועתקת ראשיתו של פיוט ההרחבה 'אסתר ומרדכי לבם ניתך'. הכתוב בצדו השני של הדף ניטשטש לחלוטין.

(4) כ"י TS NS 235.9: גיליון נוסף מאותו כתב יד. הדפים מנוקבים ומהוהים והכתב נמחק וניזוק קשה. רבים התיקונים שנעשו בכתוב, כנראה על ידי המעתיק הראשון עצמו. הדף האחד מחזיק חלק מפיוט ההרחבה 'אחשורוש והמן הרע'. בדף האחר חטיבה טז של הקרובה, פיוט ההרחבה 'איש צר מגובה השפלת' ולאחריו חטיבות יז-יח.

## כ"י ל

כ"י TS H 12/14: שני גיליונות רצופים מכתב יד שהחזיק מרכיבים נוספים של הקומפוזיציה. הם מחזיקים את חטיבות י-יד (מטור 92 'שחר' ואילך) ופיוטי הרחבה רבים. נראה שההעתקה לא נעשתה בהעלם אחד, אולי אף לא על ידי סופר אחד. חלק מפיוטי ההרחבה קטועים ויש השלמות בשולי הגיליון.

## כ"י ל

כ"י TS NS 93.60: דף המחזיק את חטיבות יא-יב (מטור 102 'ליי') ואת פיוט ההרחבה 'אספרה אל חוק' במלואו. בחלקו התחתון של העמוד השני 'סילוק לשקלים' לקילירי 'אז ראית]ה וסיפרתה', מן הקדושתא הקילירית לשקלים 'אז מאז זמות בכל פעל' (א. 2149).

## כ"י ל

כ"י MC VIII 378: קרעי דפים מכתב יד שהקיף חטיבות נרחבות של הקרובה, ולא נותרו ממנו אלא שרידים המחזיקים מילים ספורות מחטיבות יא-טו (מטור 109) ומן הפיוטים 'אספרה אל חוק' ו'אסתר ומרדכי לבם ניתך'.

## כ"י מ

(1) כ"י TS H 12/15: שני דפים וגיליון מכתב יד שכלל כנראה את כל מרכיבי הקומפוזיציה [כך נראה מתוך שרידי ה'חתימה' הקילירית]. בצילומי כתב היד כמדומה שנפל שיכוש בסידור הדפים, והתיאור להלן ניתן על פי סדרם הנראה לי. דף אחד, קרוע בפינתו העליונה, מחזיק את חטיבות יא-יב (מטור 104 ואילך) ואת הפיוטים 'אספרה אל חוק' ו'אמל ורכך'. הגיליון היה כנראה הפנימי בקונטרס. דף אחד ממנו מחזיק את פיוטי ההרחבה 'אתה הוא מבין עתידות' מאות ד ו'אורה וישועה אושרה נושעה'. בדף השני מועתקת חטיבה יד ולאחריה פיוטי ההרחבה 'וארו חייה אחרי תניינה' ו'איש צר ואוייב איבת הורו [גילה]'. אחריהם באה בכתב היד חטיבה טו. הדף הנוסף הנו המשכו של הגיליון. הוא מחזיק את המשך חטיבה טו וקטע נרחב מן הפיוט 'אסתר ומרדכי לבם ניתך'.

(2) כ"י TS NS 92.7: דף נוסף מאותו כתב יד, קרוע בשוליו העליונים. ע"א מחזיק את סופו של פיוט ההרחבה 'או מנעורי רבת צררוני' וציון לברכת 'שובר אויבים ומכניע זדים'. בע"ב מועתקים פיוט ההרחבה '[אבד תא]בד אלופי [אדום]' וציון נוסף לברכת המינים. בגיליון יש הערות לסדר אמירת פיוטי ההרחבה. אחר כך באים בכתב היד חטיבה יג ופיוט ההרחבה 'אתה הוא מבין עתידות' עד הסטרופה השלישית שלו (אות ג).

## כ"י מ'

(1) כ"י MC IV 147: דף, מנוקד ניקוד טברני מלא. בחלקו התחתון קרע שקדם להעתקה. בע"א מועתק סוף חטיבה יב (מטור 120), ולאחריו ראשיתו של הפיוט 'אספרה אל חוק'; המשכו בע"ב. צד זה של הדף מטושטש לחלוטין.

(2) כ"י TS H 12/24: גיליון מאותו כתב יד, המשך ישיר לדף הקודם. שני דפוי שונים מאוד במידותיהם. הדף האחד, צר במיוחד, מביא את המשכו של הפיוט 'אספרה אל חוק'. בדף השני, שמידותיו רגילות, מועתקת שרשרת בת 16 (!) פסוקים החותמת את ברכת 'למינים ולמלשינים'. בע"ב מועתקת חטיבה יג ולאחריה הפיוט 'אתה מיבין עתידות' עד אות ו.

## כ"י נ

כ"י כ"ח IV C 318: קונטרס פיוטים לשבת זכור ולפורים וכו ארבעה עשר גיליונות. הקונטרס נשחת ללא הכר; רוב הדפים קרועים כדי מחציתם, והכתב ניטשטש מאוד. בצילום כתב היד הוצמדו זה לזה קרעי דפים זרים. בקונטרס מועתקים פיוטי הרחבה רבים לפורים, חטיבות יג-יד של הקרובה שלנו, יוצר לשבת ופורים 'איש יהודי היה בשושן הבירה', ושבעתא לשבת ופורים 'זיהי בימי אחשוורוש'.

## כ"י נ'

כ"י TS NS 243.108: גיליון בודד, מנוקב ככברה. אף הכתב ניטשטש כמעט לחלוטין. ניקוד טברני חלקי. הדף הראשון מחזיק כנראה בקצהו העליון את סופו של הפיוט 'אספרה אל חוק'. אחר כך בא בכתב היד 'אמל ורכך', עם פזמון שנספח

אליו. בדף האחר מועתקות חטיבה טו (מטור 143) וראשית הפיוט 'אסתר ומרדכי לכם ניתך'.

כ"י ג<sup>3</sup>

כ"י אדלר 2152.8: דף בודד ומנוקב, קרוע בחלקו התחתון. ניקוד טברני מלא. מחזיק את סוף הפיוט 'אמל ורכך',<sup>6</sup> את חטיבה יד ואת ראשית הפיוט 'אורה וישועה' עד הסטרופה השלישית (אות ג).

כ"י ס

כ"י TS NS 233.1: גיליון מכתב יד מפואר שהחזיק קרובה לפורים שטרם זוהתה. בכל עמוד תשע שורות; הכתב מרובע ונאה למראה. כה"י מציג נוסחאות ייחודיות. הדף הראשון מתחיל בסופו של פיוט אלפבתי. לאחריו מועתק הפיוט 'אתה אבדתה חדוה ודרעוהי די צלמא' עד המחרוזת האחת עשרה (אות ש). בדף השני באה מחרוזת יח מן הקרובה שלנו וראשית הפיוט 'אז מנעורי רבת צררוני'.

כ"י ע

כ"י TS NS 208.11: גיליון (פנימי?) מנוקב ככברה מכתב יד מפואר להפליא. בדף האחד פיוט ההרחבה 'אבלו קהלות הוגי ע[שרה]', ולאחריו חטיבות טז-יז. אחר כן מועתק פיוט ההרחבה 'אז [...] מחיש רווחה'. בהמשך באה חטיבה יח. בדף השני, שהוא כנראה המשכו של הדף הקודם, מועתק הפיוט 'אחשוורוש והמן הרע', הנחתם בציון לברכת 'עושה השלום'. אחר כן באה בכתב היד הקדושתא לעצרת 'אלוהים בצאתך' של יוחנן הכהן.

כ"י פ

כ"י TS H 12/6: קונטרס ובו אחד עשר דפים המחזיק חלקים מן הקרובה ופיוטי הרחבה לפורים. בדף הראשון בא סוף הפיוט 'איש צר ואויב [...]', ולאחריו ציון לברכת 'בונה ירושלים'. אחר כך באה בכתב היד חטיבה טו. בע"ב ובחמשת הדפים הבאים מועתק במלואו הפיוט 'אסתר ומרדכי לכם ניתך'. אחר כך באים בכתב היד ציון לברכת 'שומע תפלה' וחטיבות טז-יח. בדף זה ובדף שלאחריו נרשמה פעמיים, בכתובה שונה, פסקת מעין המאורע 'ועל הנסים'. אחרי חטיבה יח בא בכתב היד רהט ל'עושה השלום' שתחילתו 'משתה ושמחה יום טוב והנחה' לפייטן מבורך. בהמשך, בכתובה שונה, רהט 'אשר ראיתה בעני עמוסים'. בדפים הבאים שלושה רהטים כתובים ביד אחרת: 'אגגי אשר גאה ורשתו [טמן]', 'אבלו קהילות הוגי עשרה' ו'אתה איבדת חדוהי ודרעוהי די צלמא'. שלושתם אינם מועתקים בשלמות. בדף האחרון נשלמה העתקת הפיוט 'אשר ראיתה בעני עמוסים' (ייתכן שסדר העמודים נשתבש בעת הצילום). ע"ב שלו מחזיק את ראשיתו של הפיוט 'אז מנעורי רבת צררוני'.

6 בניגוד למצוי בשאר כתבי היד, מרחיב הפיוט בכתב יד זה דווקא את חטיבה יג של הקרובה.

## כ"י צ

כ"י אדלר 46-2147.45: גיליון, שכנראה חולק בצילום לשני דפים. בדף הראשון סוף הפיוט 'אורה וישועה אושרה נושעה' מאות ק וציון לברכת 'על הצדיקים'. בע"ב מועתקים חטיבה יד והפיוט 'וארו חייה אחרי תניינא'. הפיוט מסתיים בדף השני של הגיליון, ולאחריו בא הפיוט 'איש צר ואויב איבת הורו גילה' עד אות י.

## ק

סדר תפילות השנה כמנהג קהילות רומניא, נאסף בידי ר' אליא ב"ר בנימין הלוי, נדפס בקושטא רע"א (1510). הקרובה נדפסה בדפים 39-41.<sup>7</sup> העתק ממנו בספריית הבודליאנה באוכספורד ומספרו הקטלוגי 4°V.96. Opp. Add.

כ"י ר<sup>1</sup>

כ"י פאריס 606, Heb, דף 49 ואילך: סידור תפילה כמנהג רומניאה, מן המאות הי"ג-י"ד, מחזיק 184 דפים.<sup>8</sup> תחילתו וסופו חסרים, והוא מחזיק את סדר התפילות מאמצע ברכת המזון עד אמצע סדר הקינות לתשעה באב. הקרובה 'אמיתך וחסדך' מופיעה בכה"י עם פיוטי ההרחבה הבאים: א. 'אספרה אל חוק'; ב. 'אמל ורכך'; ג. 'אתה הוא מבין עתידות'; ד. 'אז בקומם עלי'; ה. 'אחשוורוש והמן הרע', כולם אחר חטיבה יב. אחר החטיבה המכוונת כנגד ברכת 'שומע תפלה' בא בכה"י פיוט ההרחבה 'אסתר ומרדכי לבם ניתך'. מחרוזת טז נשמטה מכה"י.

כ"י ר<sup>2</sup>

כ"י ניו-יורק בהמ"ל 4181, Mic, דף 49 ואילך: מחזור לכל השנה כמנהג קורפנו (?), מן המאה הי"ז-י"ח, מחזיק 276 עמודים. בראשיתו שמות בעליו ורשימות ייחוס משפחתיות. הכתיבה אינה ברורה, אך נוסחותיו של כה"י נראות מדויקות למדי, והוא מייצג נאמנה את מצב הקרובה במחזורי רומניאה האחרים בני תקופתו. הרכב הקרובה בכה"י זהה להרכבה בכ"י פאריס 606, Heb, פרט למחרוזת טז שלא נשמטה ממנו.

כ"י ר<sup>3</sup>

כ"י שוקן 22: מחזור פיוטים נוסח קורפנו, מפואר להפליא, כנראה בן המאה הט"ו. במחזור 471 עמודים ומצוי בו אוצר פיוטים נדירים. יש להצטער על כך שהמחזור טרם זכה לתיאור מחקרי מקיף וממצה.<sup>9</sup> הרכב הקרובה 'אמיתך וחסדך' אל תרחק

7 על אודות מהדורה זו ראה במאמרו של ד' גולדשמידט, (לעיל, הערה 43), עמ' 122, וכן א' יערי, הדפוס העברי בקושטא, ירושלים תשכ"ז, עמ' 68.

8 ראה על אודותיו: ד' גולדשמידט, (לעיל, הערה 43), עמ' 123. גולדשמידט מתארך את כה"י למאות הי"ד-ט"ו. ועיין עוד במאמרו של י' סרמוניטה, 'נוסח התפילה של יהודי סיציליה', יהודים באיטליה — מחקרים, ירושלים תשמ"ח, עמ' 141-143. י' סרמוניטה סבור כי כ"י פאריס 606 מייצג דווקא את מנהג סיציליה.

9 חלק מהרכבו תואר בידי ד' גולדשמידט, 'מנהג קהילות יוון', מחקרי תפילה ופיוט, ירושלים תשנ"ו,<sup>2</sup> עמ' 250-251.

בכ"י זה זהה להרכבה במחזורי רומניאה, אך דומה שהסופר האמן לא הביין את מבנה הקומפוזיציה, וכך החטיבה 'סועפו מזנבים' מרחיבה בהעתקתו את ברכת 'מצמיח קרן ישועה'(!).

כ"י ש

(1) כ"י אוכספורד 35 e. (2720.4) דף 11-13: גיליון מקונטרס שהחזיק חלקים מן הקרובה ופיוטי הרחבה. העתקה נאה ומפוארת של סופר אמן. הדף הראשון מחזיק את סופה של חטיבה יד מטור 139 ואת חטיבה טו. אחר כך בא בכתב היד פיוט ההרחבה 'אבלו קהלות הוגי עשרה'. בדף האחר סופו של הפיוט, ציון לברכת 'שומע [תפלה]' וחטיבות טז-יז. אחר כך בא בכתב היד הפיוט 'אורה וישועה' אושרה לנושעה' עד אות ד.

(2) כ"י אדלר 691.7-8: שני דפים נוספים מאותו כתב יד, לקויים בקצה העליון שלהם. הדף האחד מחזיק בשני צדדיו חלק מן הפיוט 'אסתר ומרדכי לכם ניתך'. הדף האחר מחזיק את סופו של הפיוט 'אורה וישועה' אושרה לנושעה' ואת חטיבה יח. ע"ב ריק.

כ"י ש<sup>1</sup>

(1) כ"י MC V 35: קרע דף, חלקו התחתון חסר. ניקוד טברני חלקי. מחזיק בצדו האחד קטע מחטיבה יג (מטור 122 'בניו' עד טור 126 'ליהודים'), ובע"ב קטע מחטיבה יד, עד טור 135.

(2) כ"י TS Misc. 20/73: דף נוסף מאותו כ"י, לקוי בשוליו העליונים. ניקוד טברני חלקי. ע"א מחזיק את חטיבה טו, וע"ב את ראשיתו של הפיוט 'אסתר ומרדכי לכם ניתך'.

(3) כ"י TS NS 276.109: דף נוסף מאותו כ"י. מחזיק את חטיבה יז (מטור 165) ואת הפיוט 'אורה וישועה' אושרה נושעה', עד אות ז.

כ"י ש<sup>2</sup>

כ"י TS NS 299.76: גיליון קרוע בשוליו התחתונים. דף אחד מחזיק חלק מהפיוט 'אסתר ומרדכי לכם ניתך'. הפיוט הועתק במקורו בהיקף חלקי. הדף האחר מחזיק את חטיבות טז-יח. אחרי חטיבה יח מועתק בכתב היד הרהט 'אברך לאל הנאמן בכל עת וזמן'.

כ"י ת

כ"י MC IV 282: קרע דף גדול, קרוע מכל ארבעת צדדיו ונקוב במרכזו. הפיוטים מנוקדים ניקוד טברני חלקי. ע"א מחזיק את סופו של הפיוט 'אסתר ומרדכי לכם ניתך'. אחר כך מועתקות חטיבות טז-יז. בע"ב מועתקים המשכה של חטיבה יז וחטיבה יח. בתום ההעתקה רשם הסופר 'נשלמה בכוחי'. רובו של דף זה נותר ריק.

כ"י ת<sup>1</sup>

כ"י WMC I 33-34: דף, קרוע בשוליו התחתונים. בחלק העליון של ע"א

מעריב לשבת פרה (או לפרשת חקת) 'זא>ת< חק>ת< הת>ורה> אלף צור ליפה וברה'. בחלקו התחתון של עמוד זה סופו של הפיוט 'אסתר ומרדכי לבם ניתך' וחטיבה טז (עד טור 156). ע"ב מביא בחלקו העליון אופן לאבל 'אין לפני דיין אמת משוא פנים'. בחלק התחתון של עמוד זה מועתקים סופה של חטיבה טז וחטיבה יז (עד טור 167 [ועל']).

כ"י ת<sup>2</sup>

כ"י אוכספורד e.39 (2712/26) דף 145 : גליון. הדף הראשון מחזיק את הפיוט 'אתה מבין עתידות' מאות ל עד לסופו ואת הפיוט 'אורה וישועה אושרה לנושעה' עד אות צ. הדף השני מחזיק את חטיבה יז (מטור 168 [יום טוב']) ואת חטיבה יח. ע"ב של הדף הזה מחזיק רהטים שאינם שייכים כנראה לקומפוזיציה. הם כתובים ביד אחרת.

כ"י ת<sup>3</sup>

כ"י אוכספורד e.70 (2848/8) דף 38 : דף. מועתקים בו ציון לברכת ההודאה ולברכת כוהנים, חטיבה יח ורהט ל'עושה השלום' — 'משתה ושמחה יום טוב והנחה'. באותה יד מועתקת בסמוך הקרובה הקלירית לפורים 'ויאהב אומן' בשלמותה.

כ"י ת<sup>4</sup>

כ"י TS NS 110.72 : דף. מחזיק את חטיבה יח, מטור 174 ('שעשועני'). לאחריה בא בכה"י הפיוט 'איש צר ואויב איבת הורו גילה' עד אות צ.

## חילופי נוסח

א

כותרת: בשם רחמן > ב אתחיל לכתוב מעמד פורים ב' בשמך רחמן > עניין פורים ב' יח לפורים דר אלעזר ב' פורה דר' אלעזר ג [יח לפורים > ד [יח פורים > ר [בין אלעזר זל ה קדושנה] לפורים לר' אלעזר ו בשמך רחמן > יח [ל. פור דר אלעזר זל ז יח דפורים ר' 3.1 קרובץ דפורים ר' 2 1 אמתך ב ב' 2.1 ו ז ק ר' / תרחיק ב' 3 2 אמתך ר' / הרק ב ב' 3.2 ג ה ו ז ק ר' 3.2.1 3 איכך ר' איכך ר' / ברבע ד / לחנק ב ב' 2 ג ד ו ז ק ר' 3.2.1 4 אמונך ב' ר' אהובך ו / להענק ב ב' 2 ג ד ה ו ז ק ר' 3.2.1 5 צויתה ב ב' 2.1 ג ו ר' צוית ק ר' 3.2.1 7 נוספו המילים פו > מן > קודם לטור ב' / באן > בס ו 8, אל שקד ב ז אל שמר ו / למלטם ב ג ד ז ק ר' 3.2.1 לפלטם ו 9 וישועה] ושמחה ג ד ו ק ר' 3.2.1

ב

11 בעניו ב 12 את קהלי ג ד ר' 3.2.1 כל קהלי ק 13 בסיטמת ג בסטמת ו / זקנו ב ק ר' 3.2.1 זקניו ג ד זקניו ו 14 בחרק וכו' חסר ר' / שניו ו ז ר' 3.2.1 15 בהקדימת ג בהקדמות ו / שקלי ב ו ז ק ר' 3.2.1 16 בנת ק 17 כל נוסף ק ר' 3.2.1 / ניפלאותיך ג ד נפלאותך ר' 18 צדק (בצדק ז) עדותיך ב ז 19 גשם] חסר ג / אדמתך ב ג ד ז ר' 3.1.1 20 בו לעד ב ז / יחי ו / מתוך ב ג ד ק ר' 3.2.1 מתך ו נוסף לאחריו ונעריצך וגו' ו

ג

21 ליבו ד / הרע ג 22 גאה גאה ח / אירע] תעתע ב ג ו ק ר' 3.2.1 תועתע ד ז ח תיעתע ר' 23 גמולו ב ג ד ז ח ק ר' 3.2.1 / לינו ד [בניו ו / להופרע ג ולהפרע ד למפרע ו 24 גזעו ג ד / להכרע ו הכרע ק הונכע ר' 25 עיצו ג ד ו ח / הוקע] הונכע ג ד ר' 3.1.1 הכנע ק הכרע ו הוכרע ר' 26 גחל] געש ר' / מרשך ק 27 ינשך ב ב' ד ח ז ק ר' 3.2.1 ינשיך ג ישיך ו / להולכי ר' 2 ו ר' 3.2.1 נרשם להולכי ומתוקן בשולי הדף הולכי ה 28 והמטהרים ו 29 ויקדש וכו' ויערץ אל במקדשים ב' / קדוש] חסר ג ד ו ק ר' 3.2.1 [במוקדשים] .]מו מקודשים ו בעם מקודשים ח במקדשים ק 30 אל וכו' נוסף לאחריו ככתוב אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא הוא על כל סביביו ב' 2

ד

31 דימה ג ד ר' 3.2.1 דמה ו ר' / לנחשו 32 דביקיו ג ד ו ר' דביקיו ק דביקיס ח דבקי ר' דבקי ר' / כאש ר' 3.1.1 / רישפו ד 33 דבר ו ח ק ר' 3.2.1 34 יהא ח ק ר' 3.2.1 35 דקרו עץ ו / בעץ] באש ר' / ספו ט ק ר' 3.2.1 / עים ג ד / עם טפון] לטרפו ח 37 אפו זך נוסף ח 38 ומדיקים ג ו ק / ורומסים ח

ה

41 היכין ג ד ח הכין ו ט ק ר' 3.2.1 / רשתו ג ד ו ח ט ק ר' 3.2.1 42 עוקב] עקב ג ד ח ק ר' 3.2.1 43 הוכבש ו / וכרב ח ט 44 היתלות ג ד ט / עים ג ד / חלקיו ג חולקיו ומתוקן בשולי הגיליון חלוקיו ט 45 היכתוב ד הכתוב ו ר' / ככתב ב ד ט ר' 3.2.1 בדת ק 46 הגות ג ד ו ט ק ר' 3.2.1 הגות נצח נוסף ב / ושם ב ה 48 יהיו ג ד ק ר' / נושבים ד נצבים ק נשבים ר' 3.2.1 49 יקשיבו ג ד ט ויקשיבו מפיך ב

ו

51 ועקל ק 52 לשוך ד י ר' 3.1.1 53 והיבעיר ד / דישו ג אשו ט ק ר' 3.2.1 55 ומר והדסה ר' 56 ולו נאמר ב י ר' 3.2.1 ולא נאמר ק ול[.מנ.] ג ולומר ד 57 לעונותינו ר' 2.1.1 58 ובסופו ב ג ד י ק ר' 3.2.1 / אודותנו ר' 59 מאל ג ד ק ר' 3.2.1 ומיי ב י ומהאל ח / תשועתינו ב ג ה י שועתנו ק ר' 60 ירחמנו ק ר' 3.2.1 / עונותינו ב י ק ר' 3.2.1

ז

61 מחשבת י ר' / אוון ג 62 זיד ג ק ר' 3.2.1 / לומד ג ולמד י למד ק ר' 3.2.1 לימד ר' 63 זימן ב ג ה י ק ר' 2.1.1 / כתיבה ב י ק כתובה ג ר' 3.2.1 / בחודש] בחדש ג י ק ר' 3.2.1 חסר ר' / בחודש

[חדשים] בשלחדש[...]. ה 64 זלעף וכו' חסר ר<sup>2</sup> זולעף ב ג י זלעף ק ר<sup>1,3</sup> / אום] חסר ג /  
 כלת ראש ב 65 זעק וכו' חסר ר<sup>2</sup> / מר ר<sup>1</sup> 66 זעף י זעום ר<sup>2</sup> / בגובה ר<sup>2,3</sup> 67 להכיריה  
 ב ג ה ק ר<sup>1,2,3</sup> להכיריה י 68 יחפרה ב ג ק ר<sup>1,2,3</sup> 70 כויושע ב ה י

ח  
 71 וללעוללו ב 72 חתור ר<sup>1,3,2</sup> חתך ק / פירחי ג / גדולו ה י ק ר<sup>1,2,3</sup> 73 חתיית ב ג י ק ר<sup>1,2</sup>  
 חלה לו ר<sup>3</sup> 74 הוא גורלו נוסף ר<sup>2,3</sup> 76 חלל ק 77 השמרתו ב י / בעבורך ב ק ר<sup>1,2,3</sup>  
 בעבוריך ג י 78 בחשך ב י ק ר<sup>2,3</sup> / אורך ק ר<sup>1,2,3</sup> 79 מי כמוכה ר<sup>1,3</sup> / ישראל חסר ב  
 ט י י ק ר<sup>1,2,3</sup> / ישוררוך ק שוררוך ר<sup>1,2,3</sup> 80 לשריך ט<sup>2</sup> י לשרך ק ר<sup>1,2</sup> לשורך ר<sup>3</sup>

ט  
 81 רישתו ר<sup>2</sup> 82 טלטל טס ב ט<sup>2</sup> י טבחם ט<sup>1</sup> / לטבחם חסר ט<sup>1</sup> לטבחו י לטובחם ר<sup>1,2,3</sup> /  
 ולהכותם ובחרבו להכותם ט<sup>1</sup> 83 טבעו ב / חרותים חרותים ט<sup>2</sup> / בחותם ב ט<sup>2</sup> י ק ר<sup>1,2,3</sup>  
 84 טירוף ב י טבוח ט<sup>2</sup> טירות ר<sup>1</sup> / אבותם חסר ט<sup>2</sup> / ואימותם ט<sup>1</sup> אמותם ט<sup>2</sup> / תלדתם ט<sup>2</sup>  
 85 נאה ראה נוסף ר<sup>2</sup> / את חסר ק / רנתם ב ט<sup>2</sup> י ק ר<sup>1,2,3</sup> 86 טאטא טאטא זרים ב י טאטאת  
 ט<sup>1</sup> טאטאות ט<sup>2</sup> כ טאטות ק ר<sup>1,2,3</sup> / המטים י 87 והמטים ט<sup>2</sup> מטים ק ר<sup>1,2,3</sup> 88 נותר חסר  
 ב ט<sup>2</sup> י / מהמהם ב י ק ר<sup>1,2,3</sup> מהמונהם ט<sup>2</sup> 89 יתברכן יושעו ב י / בגשם חסר ב ט<sup>1,2</sup>  
 י כ ק ר<sup>1,2,3</sup> / באלהיהם ב י ט<sup>2</sup> כ ק ר<sup>1,2,3</sup> באלהיהם ט<sup>1</sup> 90 יכלן בגשם יכלו ב ט<sup>2</sup> י ק ר<sup>1,2,3</sup>  
 בגשם יכלו כ / ושניהם חסר ב י כ / ותן טל וג' נוסף ב

י  
 91 ייקשם ב / צר חסר ט<sup>1</sup> 92 שחר י ל 93 להכאירם להבערים ר<sup>2</sup> 95 זרעון זכור  
 ט<sup>2</sup> ק / להכירם ט<sup>3</sup> מלהיזכרם כ 96 ויושמד ל 97 יין חסר ט<sup>1</sup> / יהרס חסר ט<sup>2</sup>  
 98 להניס להנס ט<sup>2</sup> ל ר<sup>1,2,3</sup> מנו להנס ב י ק מהם להנס ט<sup>3</sup> מעמו להנס כ 99 כונס ב ט<sup>1,3</sup> י  
 כ ל ק ר<sup>1,2,3</sup> כנס ט<sup>2</sup> 100 יכנס ב ט<sup>1,2</sup> י כ ל ק ר<sup>1,2</sup>

יא  
 101 נפשם כ ל 102 וניר[...]. ט<sup>1</sup> 103 כנאם ק / צר חסר ל / לי לשקול נוסף ר<sup>2</sup> /  
 כספו כ / ביראין ליריא ק פד[...]. (?) ל 104 כלתה] כלת ט<sup>3</sup> ל<sup>1</sup> כל תחייבו ל / בן חסר י  
 105 אויבך ט<sup>3</sup> אויבך ל<sup>1</sup> איבין ר<sup>1</sup> איבך ר<sup>2</sup> 106 כן וכו' כי הנה איבין יי ל<sup>1</sup> חסר ר<sup>2</sup> / איבין  
 ר<sup>1</sup> 107 יין חסר ל<sup>1</sup> / יהי קדושת נוסף מ / שלם ב ט<sup>1,2</sup> י כ ל<sup>1</sup> ק ר<sup>1,2,3</sup> / בקרייה ב ה כ ר<sup>1,2</sup>  
 [קרייה ט<sup>1</sup> בקריה ט<sup>1,2</sup> י ל<sup>1</sup> ק ר<sup>3</sup> 108 רשעעם ב / מנשייה ב ל מ ר<sup>1,3</sup> 109 בעשן]תך  
 ה בעשון[...]. מ כעשותך ק 110 ויאמר חסר ט<sup>2</sup> כויאמר ב ה י מ

יב  
 112 לחש לחש כ / כהולך ב ט<sup>2</sup> י כ ל ל<sup>1</sup> מ ק ר<sup>1,2,3</sup> 113 ולטחון בלקחן ט<sup>1,2</sup> כ 114 לגאולי  
 כ ל מ / ולא הון והון ב י ל<sup>1</sup> ק ר<sup>1,2,3</sup> 115 לא נאמר ט<sup>2</sup> כ ל<sup>1</sup> מ / מרבה דודן ל<sup>2</sup> / ויבא ב  
 ט<sup>2</sup> י כ ל ל<sup>1</sup> ק ר<sup>1,2,3</sup> 117 וגאווה ב י / תשפיל תשבית ב י למורים השפיל מ / מגאונם ב  
 ט<sup>2</sup> י כ ל ל<sup>1</sup> מ ק ר<sup>1,2,3</sup> [גאונם ל 118 ולהשתיק ל לשתק מ / פיהם חסר ל<sup>1</sup> / ולהחדש  
 כ ר<sup>3</sup> 119 כפקדך ט<sup>2</sup> ל בפקדך ר<sup>2</sup> 120 יתמו ... הארץ חסר מ

יג  
 121 כניתלה ג כנתלה ק 122 בנין עשרת בניו כ ל מ<sup>1</sup> בניו עשרת מ [שרת בניו ט<sup>1</sup> פניו ק /  
 להירקרה ג כ ל מ ש<sup>1</sup> 123 מען וכו' מען פור אשר קין[...]. מ מעץ אשר כץ אותו כרה (!) ר<sup>1</sup> /  
 קרה כ מ<sup>1</sup> ק ר<sup>1,2,3</sup> הוקרה ל הקרה ל<sup>2</sup> קרא ש<sup>1</sup> 124 מלא וכו' חסר ר<sup>1</sup> / מילאו ג ל<sup>2</sup> ש<sup>1</sup> מלאו  
 מ ק ר<sup>1,2,3</sup> מילא מ<sup>1</sup> / אשר בו נוסף ק 125 ומרדכי ר<sup>1</sup> / כיצא ל<sup>2</sup> מ / מלכות חסר מ נ /  
 תכלת ועטרה ק 126 מאד מאד נוסף ל ל<sup>2</sup> מ<sup>1</sup> ק ר<sup>1,2,3</sup> מאד ש<sup>1</sup> 127 אורה וכו' אורה  
 ישרה למתחננים בכל גב (!) מ / אורה חסר צמחה כ ל אורה ושמחה מ<sup>1</sup> נ / לחוקרין להוגי  
 ט<sup>1</sup> ל / שנון ק ר<sup>2</sup> / דתו ט<sup>1</sup> / והוגיין והוגב ט<sup>1</sup> וחוגיו ל [...] רצוי [שינין דת בעגב נוסף  
 לאחריו מ 128 מהללים ל המהללים מ ומחללים ר<sup>1</sup> / במינים ק ר<sup>1,2,3</sup> במיין[...]. ל<sup>2</sup> / נכתב  
 ועוגב פעמיים והראשון נמחק א 129 עז מ / יין חסר מ / הנשגב ונשגב ג ר<sup>1,2,3</sup> הנסגב  
 ט<sup>1</sup> חסר ל מ משגב ל<sup>2</sup> ומשגב ק 130 בן בא (!) מ / ונשגב חסר ר<sup>1</sup>

יד

131 ניצלב ג / וזכרו מ / נימחה ג ט' 132 נוטירה כ ל / משק] בשק ג י מ צ 3,2,1 ש' מסק  
 ל מנוק 2 / ואפר] חסר ל ומאפר 2 / נתפתחה] כמישק ניפתחה ג ישבה באנחה י מ צ  
 נפתחה 2 ק כמשק נפתחה ר' 3,1 ש' כמו שק נפתחה 2 133 נהפכה ק / מיגון י צ ק 3,2,1  
 ש' 134 ושמיחה ג 135 נשמח] נאמר ובצד הגיליון נוסף נא נשמח כ נשמע מ נשמחה  
 ק / כן] חסר ג י כ ל מ צ 2 ק 3,2,1 ש' / כאם כ ק ר' 2,1 אס מ / על הבנים ק / שמיחה ג 136  
 נאמר] חסר ג כ ל נואמר ט' נואם י מ צ 137 רנן ביופי נוסף מ / מכלולו ג י ל 2 ק  
 ר' 3,2,1 עיר מכלולו 138 כבוד כ / כלו י כ 2 ק 139 נשמע] חסר ג י ל מ צ 2 ש' ישמע  
 ר' 3 140 ופתאום כ פתאם ר' 3 / יבא 2 ק ר' 2 ש' / אלוהים אל ג אלהי וכו'] בונה ג  
 טו

141 טוערו מ פ / מיחנים מ פ / ובכרית ג ק ר' 3,2,1 ש' 142 סוטנים] סוררים ג ק ר' 2,1 ש'  
 ש' טוטמים כ שונאים ר' 3 / שונאים] חסר כ מ פ סוררים ר' 3 / וגומץ ג ט' כ ק ר' 3,2,1 ש' ש'  
 143 סידר ר' / אגרת ג איגרות כ מ פ ר' / סופרים נ' 144 בששון מ פ 145 שמחים  
 וכו'] שימחם יושב כרובים (הכרובים נ') בעיירות (בעירות פ) ובכפרים מ נ' פ / סמחים  
 ט' / כרכים] חסר ש חצרות וכו'...] ט' / ועיירות ג כ ר' 2,1 ש' ועירות ק עיירות ר' 3 בעירות ש  
 146 את] חסר ג 147 הפורים פ ק ר' 2,1 ש' הפורים] < מ הפורים] חזקו  
 לקיים נוסף מ פ [..]קו לקיים נוסף נ' / בהמני נ' המוני ש' 148 עת נהפך מ נ' פ / יגוני  
 ש' 149 אלי נ' אלהים ר' 3,2,1 150 אל יי] חסר ג כ ל מ צ 2 ש' / בצרה  
 ל 2 מ פ / לין חסר ש' / ויחלצני מ פ ויענני ג נ' ק ר' 3,2,1 ש' ויענני ל 2  
 טז

151 טורים 151-160 חסרים ר' / בראשנה ב 152 עוד] עיר כ ע עד פ עת ומעליו בין  
 השיטין עוד ש' 2 / בשניה כ בשנייה ע שנייה ק ר' 3 ת' / בחדוה כ ע פ ק ר' 3,2,1 [..]דוה ב [..]אולה  
 ש' 2 / רובכה ב פ ת' הרביכה כ מרביחה ע התמיכה ש' 2 153 לרוחה ב פ ק ר' 3,2,1 ת' לרווה  
 ת 154 עלות ב כ ע פ ק ר' 3,2,1 ש' 2 עלון] ת' / למכתה ש' 2 155 עידות ע / מגלה] מגילה  
 ע פ ר' 3,2,1 חסר ש' 2 / המליכה ק 156 עצה] עשתה ש' 2 / ותכתוב כ כ ק ר' 3,2,1 157 ומרכי  
 וכו'] זמה עם דודה ללמדה פ / בככתבה ע 158 את] חסר פ / אגרת הפורים ק 160 עבדו  
 וכו'] לאחריו המחזיר ב פ ת' המשיב ק מודים ב ז ת'  
 יז

161 להפיל ת בהפיל ת' 162 איביהם ר' 3,1 163 היושבי ק / בערהם ב 164 פור  
 ש' 2 / עשו ק 165 פרשתה ב / נכתבה ז ב ש' 2 כנכתב פ / אליהם] נרשם תחילה עליהם ותוקן  
 ל: אליהם ש עליהם ב ז פ ק ר' 3,2,1 ש' 2 ת' עליהם ש' 166 פתאום] פצוח ב ז פ ת' חסר ש' /  
 קימו ע פ ר' 3 / וקיבלו ז פ וקיב[...].] ש' / היהודים] חסר ק 167 עליהם] חסר ש' 2 / קיימו ועל  
 נוסף ב ז ת' קיימום ועל נוסף פ 168 יום ת' 169 וימיהם וכו'] מועתק אחר טור 170  
 ב ת' לעשות הישר והטוב כ פ ש' 2 לעש[...].] היש[...].] ו[...].] ו[...].]ת הישר והטוב ע נוסף בשולי  
 הדרף ש חסר ובשולי הדרף נרשם ששים ושמיחים במחטוב ש' לוקחי דת לקח טוב ת / וימיהם  
 לבלות] וחסידך ישמחו ב ת' ותמימי נוסף לפניו ק יבלו ימיהם ק ר' 3,1 / יבלו ר' 2 170 כי  
 טוב] נוסף לאחריו ועל הנסים וגו' כהנים ב פ ת'  
 יח

171 צמת ק ר' 3 / צר צורר נוסף מעל לשורה ס / צורת] חסר ס ר' 3,2,1 ש' צורת צלוב ת  
 172 קשוב ס ע פ ק ר' 3,2,1 ש' 2 ת' 2,3,4 / קול קריאת נוסף ע / קדושין] חסר כ קריאת ס ש' 2 ת'  
 ת' קידוש פ / קהל] חסר ע / קניית] חסר ב ע ש ת' 3,2,1 קניית קדושת נוסף כ קניית פ ר' 3,2,1 /  
 קידומו כ 173 רצה] רוצה פ / רצון רחס כ / רעים] ריעים ע ק ר' 3 ת' רינון ת / רוצין  
 רוצה ב ז ס ת' 3,2,1 רצה פ חסר כ ע רנן רוצי ר' 3,2,1 174 שקר] חסר ע שימעם שקר פ שפר  
 ת' 3 / שמעם ב כ ס ע ק ר' 3,2,1 ש' 2 ת' 3 שימעם ש' 2 ת' 2 / שפר] חסר פ / שינון] חסר ק שנון  
 ר' 2,1 / שעשועין] חסר ב ת' 2 שעשוע כ / שיר שלומו נוסף ק ר' 2,1 175 תומך וכו'] חסר ת' 2 /  
 תומך] תמים תקוף כ תמור ע פ תמוך ש תמים ש' 2 ת' 3 / תיכן ש' 2 ת' 3 תכן ת' 4 / תוחלת] תוקף  
 תאלת ב פ חסר כ / תולדות] חסר ב / תוצאות] חסר ב פ ת' 4 / תמימו ת' 3 176 און] אשנן ס

ק ר<sup>21</sup> ש ש<sup>2</sup> ת ת<sup>3</sup> איזן ב אזון ע [שנן ת<sup>2</sup> / זכר פ / רנן] חסר ב רחשו ז רחש כ / דורש ב ז  
 כ ס פ ק ר<sup>3,2,1</sup> ש ש<sup>2</sup> ת ת<sup>4,3,2</sup> 177 חילץ חי] חי הציל ב ז פ חי חילץ כ חלץ חי ק ר<sup>31</sup> הציל  
 ת<sup>2</sup> / חי] חסר ר<sup>3</sup> ת<sup>2</sup> / מיד] חסר ש<sup>2</sup> / מריעו ב כ ע פ ר<sup>3,1</sup> ש ת ת<sup>4,3,2</sup> 178 ברית ת<sup>2,1</sup> [.רית  
 ע / להושיעו כ להודיעו ת<sup>4</sup> 179 קינמון ז פ ש ת<sup>2</sup> קנמן ש<sup>2</sup> קנמן בשם נוסף ת<sup>3</sup> קנמן בשם  
 נוסף ת<sup>4</sup> / מור] מר כ ומור ב ש ת<sup>2</sup> חסר פ ת<sup>4,3</sup> / מדינות] המדינות ב ז כ חסר ס הא[.צות  
 ת<sup>2</sup> / הולך] הלך ש ת<sup>4</sup> המלך ש<sup>2</sup> / שומעו ר<sup>1</sup> 180 ודובר ב ז פ ק ר<sup>3,2,1</sup> ש ש<sup>2</sup> ת ת<sup>4,3</sup> דורש  
 טוב לעמו ודובר נוסף כ ודבר ס